

**САМАРҚАНД ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ
ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.03/30.12.2019.Fil.02.03
РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

САМАРҚАНД ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

БУТУНБАЕВА ТЎМАРИС АЪЗАМЖОНОВА

**ЗАМОНАВИЙ НАЗМИЙ ДИСКУРСДА ИНДИВИДУАЛЛИКНИ
ТАЪМИНЛОВЧИ ЛИСОНИЙ ВОСИТАЛАР
(Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо шеърляти мисолида)**

10.00.01 – Ўзбек тили

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ**

Самарқанд – 2021

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
автореферати мундарижаси**

**Content of dissertation abstract of doctor of philosophy (PhD)
on philological sciences**

**Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)
по филологическим наукам**

Бутунбаева Тумарис Аъзамжоновна

Замонавий назмий дискурсда индивидуалликни таъминловчи лисоний
воситалар (Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо шеърляти мисолида)..... 3

Butunbayeva Tumaris Azamjonovna

Linguistic providing individuality in modern poetic discourse (In the example of
poetries of A Uktam and M Mirzo) 23

Бутунбаева Тумарис Аъзамжоновна

Языковые средства, обеспечивающие индивидуальность в современном
поэтическом дискурсе (на примере поэзии А.Уктама, М.Мирзо)..... 43

Эълон қилинган ишлар рўйхати

List of published works

Список опубликованных работ 47

**САМАРҚАНД ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ
ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.03/30.12.2019.Fil.02.03
РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

САМАРҚАНД ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

БУТУНБАЕВА ТЎМАРИС АЪЗАМЖОНОВА

**ЗАМОНАВИЙ НАЗМИЙ ДИСКУРСДА ИНДИВИДУАЛЛИКНИ
ТАЪМИНЛОВЧИ ЛИСОНИЙ ВОСИТАЛАР
(Аъзам Ўктам ва Минхожиддин Мирзо шеърляти мисолида)**

10.00.01 – Ўзбек тили

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ**

Самарқанд – 2021

Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2018.3.PhD/Fil480 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Самарқанд давлат университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме)) Илмий кенгаш веб-саҳифанинг (www.fdu.uz) ҳамда “Ziynet” ахборот-таълим портали (www.ziynet.uz) манзилларига жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:	Сайфуллаева Раъно Рауфовна филология фанлари доктори, профессор
Расмий оппонентлар:	Элтазаров Жўлибой Донабоевич филология фанлари доктори, профессор Йўлдошев Маъруфжон Муҳаммадиевич филология фанлари доктори, профессор
Етакчи ташкилот:	Фарғона давлат университети

Диссертация химояси Самарқанд давлат университети ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.03/30.12.2019.Fil.02.03 рақамли Илмий кенгашининг 2021 йил “31” июль соат 10 даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 140104, Самарқанд шаҳри, Университет хиёбони, 15. Тел.: (8366) 239-11-40, 239-18-92; факс: (8366) 239-11-40; e-mail: rector@samdu.uz Самарқанд давлат университети, Бош бино, 105-хона).

Диссертация билан Самарқанд давлат университети Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (34-рақам билан рўйхатга олинган). (Манзил: 140104, Самарқанд шаҳри, Университет хиёбони, 15. Тел.: (8366) 239-11-40, 239-18-92; факс: (8366) 239-11-40.)

Диссертация автореферати 2021 йил “13” июль куни тарқатилди.
(2021 йил “13” июль даги 25 рақамли реестр баённомаси).

М.Қ. Муҳиддинов
Илмий даражалар берувчи илмий
кенгаш раиси, филол.ф.д., профессор

Ҳ.А. Асланова
Илмий даражалар берувчи илмий
кенгаш илмий котиби, филол.ф.д.(PhD)

А.Э. Маматов
Илмий даражалар берувчи илмий
кенгаш қошидаги илмий
семинар раиси, филол.ф.д., профессор

КИРИШ (филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳон тилшунослигининг янги илмий концепциялари асосида лингвопоэтик ва лингвопрагматик тадқиқ усулларининг бадиий матнни шакллантиришдаги аҳамиятини ўрганиш муҳим аҳамият касб этмоқда. Бу борада амалга оширилаётган тадқиқотлар антропоцентрик ёндашув замирида, хусусан, прагмалингвистика, лингвостилистика, лингвопоэтика ва когнитив тилшунослик сингари соҳаларнинг тадқиқот методлари асосида текширилмоқда. Шу жиҳатдан, тилнинг бадиий мукаммаллашувини таъминлаш, муайян сўз санъаткорларининг шеърий нутқи индивидуаллигини таъминловчи лингвопоэтик ва лингвопрагматик имкониятларнинг ўзига хослигини очиб бериш соҳа тараққиётини таъминлайдиган муҳим омиллардан ҳисобланади.

Жаҳон тилшунослигида бугунги кунда замонавий шеъриятнинг бадиий поэтик хусусиятлари, нутқий индивидуаллик, лингвопоэтик воситаларнинг ифодаси масалалари замонавий таҳлил методларига таянилган ҳолда олиб борилмоқда. XX аср шоирлари шеърияти хусусидаги илмий тадқиқотлар йўналиши, асосан, адабий таҳлилга тортилганлиги билан характерланади. Адабиётшунослик нуқтаи назаридан ёндашилганда шоирнинг ижтимоий-фалсафий қарашлари, қаҳрамон ва руҳият, бадиий тафаккур ва маҳорат муаммоси каби масалалар юзага келади. Дунё тилшунослигида бадиий асар тилининг лисоний хусусиятларини ўрганишга эҳтиёж ортганлиги, бадиий матнга дискурсив ёндашув шакллана бошлаганлиги сабабли ўтган аср охирига келиб лингвопоэтик ва лингвопрагматик таҳлилга эътибор сезиларли даражада кучайганлиги мавзунини ёритиш заруратини юзага келтиради.

Мустақиллик даврида тилнинг ички имкониятларини эгаллаш орқали миллий маънавиятимизни юксалтиришдаги ролини кучайтириш масаласи долзарб вазифалардан бирига айланди. Ёш авлод вакиллари орасида хорижий тилларни ўрганишга бўлган талаб кучайиб бораётган бир шароитда она тилимизнинг миллий маънавий бойлик сифатидаги нуфузининг юксалиши учун курашишимиз шарт. Зеро, "...Биз ўз олдимизга мамлакатимизда Учинчи Ренессанс пойдеворини барпо этишдек улуғ мақсадни қўйган эканмиз, бунинг учун янги Хоразмийлар, Берунийлар, Ибн Синолар, Улуғбеклар, Навоий ва Бобурларни тарбиялаб берадиган муҳит ва шароитларни яратишимиз керак. Бунда, аввало, таълим ва тарбияни ривожлантириш, соғлом турмуш тарзини қарор топтириш, илм-фан ва инновацияларни тараққий эттириш миллий ғоямизнинг асосий устунлари бўлиб хизмат қилиши лозим..."¹ Бадиий тил материаллари, юксак даражадаги поэтик далиллар асосида бугунги ўзбек шеъриятида лисоний омилларнинг воқелашуви ва бадииятни таъминлашдаги ўрнини илмий-танқидий таҳлил

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномаси / ЎЗА. – Тошкент, 2020, 29 декабрь.

қилиш ҳамда баҳолаш зарурати ушбу тадқиқотнинг долзарблигини белгилайди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”, 2017 йил 16 февралдаги ПФ-4958-сон “Олий ўқув юртидан кейинги таълим тизимини такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармонлари ва 2017 йил 17 февралдаги ПҚ-2789-сон “Фанлар академияси фаолияти, илмий-тадқиқот ишларини ташкил этиш, бошқариш ва молиялаштиришни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”, 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сон “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”, 2018 йил 5 июндаги ПҚ-3775-сон “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорлари ҳамда мазкур фаолиятга тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига боғлиқлиги. Ушбу диссертация республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. “Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари” устувор йўналиши доирасида бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Тилшунослик тарихида бадий асарлар тилини ўрганиш орқали умумий тил қонуниятларининг хусусий воқеланиш омилларини белгилаш, бадииятни таъминловчи тил бирликларининг лингвопоэтик имкониятларини ўрганиш муаммоси дунё тилшунослигида кўпдан буён тадқиқотчиларни қизиқтириб келади. Ғарб тилшунослигида Т.Лессинг, С.Сапорта, Б.Ларин, Э.Косериу, Г.Винокур, Л.Шерба, В.Жирмунский, А.Потебня, М.Бахтин, М.Брандес, М.Кожина ва бошқа кўплаб олимларнинг тадқиқотларида лингвопоэтиканинг алоҳида фан сифатида ўрганилиши юзасидан қарашлар баён қилинган. Бадий асар тилида шакл ва мазмун бирлиги шарти асосида зидланувчи тил–нутқ дихотомиясида бадий тасвир воситаларининг шаклланишида лисоний асосларнинг ўрни масаласи юзасидан ҳам адабиётшунослик, ҳам тилшунослик тушунчалари яхлит майдонда бирлашади. В.Виноградов таъбирича, адабиётшунослар мазмун ва ғоядан услубга томон борсалар, тилшунослар бадий асарнинг сўз материални синчиклаб таҳлил қилиш орқали мазмунни англашга томон борадилар. XX асрнинг ўрталарида ўзбек тилшунослигида ҳам дастлаб мақолала², кейинроқ номзодлик³ ва докторлик⁴

² Шомақсудов А. Ўзбек адабий тилининг ривожланишида Ҳамза ижодининг аҳамияти // Шарқ юлдузи, 1954. – №3; Шобдурахмонов Ш. Ойбек романларининг тили ва стили // Шарқ юлдузи, 1955. – №10; Дониёров Х., Самадов Қ. Ҳ.Олимжоннинг тилдан фойдаланишдаги новаторлиги // Шарқ юлдузи, – Т., 1959. – №7. Алиев

диссертацияларида лингвопоэтик масалалар тадқиқи амалга оширилди. Шунингдек, насрий ва шеърий асарлар тилига хос бадиий таъминловчи тил бирликларининг поэтик ифода имкониятларини ўрганиш билан бирга лингвопоэтик таҳлилнинг илмий асосларини яратишга доир тадқиқотлар ҳам юзага келди.⁵ Хусусан, Й.Солижонов, Р.Нормуродов, М.Йўлдошев, А.Хасанов, Х.Кадирова, С.Боймирзаева, М.Қосимова, Ш.Тошхўжаева, Л.Жалолова ишларида замонавий насрнинг ўзига хос поэтик хусусиятларини ўрганиш мақсад қилиб олинган бўлса, Г.Муҳаммаджонова, Д.Шадиева, А.Шофқоров, С.Максумова, Н.Тўланова, С.Умирова шеърий асарлар поэтикаси юзасидан тадқиқот олиб бордилар.

Кейинги даврда эса янгича талқин – лингвопрагматик таҳлил йўналиши кириб келди ва жадаллик билан ривожлана бошлади. Чунки бадиий асарлар тили муайян бирор тил стилистикасининг ривожланиши, адабий тил тараққиёти учун етакчи манбалардан ҳисобланади. Адабиётшунослик ва тилшунослик соҳаларининг уйғунлиги борасидаги фикрлар асосида лингвопоэтик тадқиқотлар юзага келган бўлса, бадиий нутқнинг адресат томонидан қабул қилиниши масаласи лингвопоэтика билан лингвопрагматиканинг кесишуви жараёнини юзага келтирди. Матн тилшунослиги ҳамда мазмуний синтаксис муаммоларига оид қатор тадқиқотларнинг юзага келиши лингвистик прагматикага бўлган қизиқишнинг кучайишига олиб келди ва прагматик тадқиқотлар учун кенг йўл очиб берди. Ўзбек тилшунослигида эса Ш.Сафаров, А.Нурмонов, Н.Маҳмудов, М.Ҳақимов, Л.Раупова, Д.Лутфуллаева, С.Боймирзаева, А.Пардаев, С.Раҳимов ва бошқаларнинг бу борадаги илмий тадқиқотлари диққатга сазовордир.

Матннинг, хусусан, бадиий матннинг когнитив-дискурсив хусусиятлари, коммуникатив-прагматик таҳлили масалаларини ўрганиш зарурати бугунги куннинг долзарб муаммоларидан бирига айланди. Ҳар бир бадиий асар

А.Ю. Абдулла Қодирий “Обид кетмон” қиссасининг баъзи тил хусусиятлари // Ўзбек тилшунослигининг актуал масалалари. – Т., 1985; Ўзбек адабий тили тарихидан материаллар. – Т., 1986.

³ Тўрабекова С. Ғафур Ғулом поэмаларининг тили ва стили ҳақида: Филол. фан. номз. ... дисс. – Т., 1961; Самадов Қ. Ойбек тил маҳоратининг баъзи масалалари: Филол. фан. номз. ... дисс. – Т., 1967; Кучкартаев И. Фразеологическое новаторство Абдулла Каххара: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ташкент, 1965; Қўчқортоев И. Бадиий нутқ стилистикаси. – Тошкент, 1975; Мамадов Х. Лексико-стилистические особенности художественной прозы Алишера Навои: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ташкент, 1969; Юлдашев Б. Язык и стиль произведений Саида Ахмада: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ташкент, 1979; Каримов С. Язык и стиль произведений Зулфия: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ташкент, 1983; Қозоқов Ш. Ҳамза драмаларидаги эмоционал баҳо билдирувчи лексиканинг семантик-стилистик хусусиятлари: Филол. фан. номз. ... дисс. – Тошкент, 1990; Йўлдошев М. Чўлпоннинг бадиий тил маҳорати (“Кеча ва кундуз” романи мисолида): Филол. фан. номз. ... дисс. – Тошкент, 2000. ва бошқалар.

⁴ Раҳимов А. Ўзбек романи поэтикаси: Филол. фан. д-ри... дисс. автореф. – Т., 1993; Тўраев Д. Ҳозирги ўзбек романларида бадиий тафаккур ва маҳорат муаммоси (60-80-йиллар): Филол. фан. д-ри... дисс. автореф. – Т., 1994; Солижонов Й. XX асрнинг 80-90-йиллари ўзбек насрида бадиий нутқ поэтикаси: Филол. фан. д-ри... дисс. – Т., 2002.

⁵ Йўлдошев Б. Бадиий нутқ стилистикаси. – Самарқанд, 1982; Каримов С.А. Ўзбек тилининг бадиий услуби: Филол. фан. д-ри... дисс. – Т., 1993; Каримов С. Бадиий услуб ва тилнинг ифода тасвир воситалари. – Самарқанд, 1994; Мирзаев И.К. Лингвопоэтика: юзага келиши, муаммо ва ечимлари // Лингвопоэтика, структур филология ва когнитив таълим муаммолари. Халқаро илмий-амалий анжуман материаллари. – Самарқанд, 2006.

ижодкорнинг тингловчи (ўқувчи)га етказмоқчи бўлган ғоя ва фикрларини ташувчи бадиий матн тарзида яратилар экан, муаллиф ниятининг қай тарзда намоён бўлишини ўрганиш жараёнида лингвопоэтика ва лингвопрагматика ҳамкорликда иш юритиши янгидан-янги тадқиқотларга йўл очади.

Тадқиқотнинг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Диссертация тадқиқоти Самарқанд давлат университети илмий тадқиқот ишлари режасига мувофиқ “Ўзбек тили бирликларининг функционал-прагматик ва семантик-услубий таҳлили (синхрон ва диахрон аспект)” мавзусидаги илмий тадқиқот режасининг таркибий қисми сифатида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо шеъриятида умумий лингвопоэтик қонуниятларнинг хусусий воқеланиш омилларини белгилаш орқали тил бирликларининг шеърый нутқ индивидуаллигини таъминловчи лингвопоэтик ва лингвопрагматик табиати ҳамда имкониятларини очиб беришдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

лингвопоэтик ва лингвопрагматик тадқиқот усуллари тадрижий тараққиёти муаммосининг ўзбек тилшунослиги ва услубшунослигида ўрганилиш ҳолатини илмий-танқидий таҳлил қилиш ва баҳолаш;

замонавий назмий дискурсда индивидуалликни таъминловчи тил бирликларининг лингвопоэтик ва лингвопрагматик имкониятларини ўрганиш;

Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо шеърятининг ўзига хос поэтик хусусиятларини таҳлил қилиш орқали шеърнинг бадииятини ва шоир истеъдодини белгиловчи лисоний асосларни ўрганиш;

ижодкорлар асарларининг лисоний-эстетик қимматини аниқлаш;

фонетик ва лексик сатҳдаги тил бирликларининг шеърый нутқ индивидуаллигини таъминловчи бадиий-эстетик воқеланиши омилларини белгилаш;

поэтик кўчимлар ва синтактик фигураларнинг лингвистик асосларини тадқиқ қилиш орқали уларнинг шеърый нутқ индивидуаллигини таъминловчи табиатини очиб бериш.

Тадқиқотнинг объекти сифатида Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзонинг шеърый асарлари олинган, айрим ўринларда қиёслаш мақсадида замонавий шоирлар ижодига ҳам мурожаат қилинган.

Тадқиқотнинг предметини Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо асарларида умумий лингвопоэтик ва лингвопрагматик қонуниятларнинг хусусий воқеланиш табиати ва имкониятларини белгилаш ташкил этади.

Тадқиқотнинг усуллари. Мавзуни ёритишда таснифлаш, тавсифлаш, семантик-стилистик, компонент, контекстуал, лингвопоэтик ҳамда лингвопрагматик таҳлил усулларидан фойдаланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

XX аср охирида юзага келган ижтимоий воқелик таъсирида шаклланган ўзбек шеърияти вакиллари Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо бадиий

ижоди ўзаро қиёсланиб, лингвопоэтик, лингвопрагматик ва лингвостилистик хусусиятлари очиб берилган;

Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо шеърӣ нутқидаги турли хил лисоний воситалар – фонетик (аллитерация, ассонанс), лексик воситалар (парономазия, ибора, мақол, матал), бадий тасвир воситаларининг стилистик имкониятлари, шеърӣ нутқнинг ўзига хослигини таъминлашдаги ўрни аниқланган;

шоирлар шеърларининг лингвопоэтик хусусияти сифатида метафора, метонимия, киноя, ўхшатиш, сифатлаш, такрор, антитеза, оксиморон, палиндром, сўз ўйини каби бадий тасвир воситаларининг лисоний мавқеи аниқлаштирилиб, бадий эстетик, стилистик ва прагматик имкониятлари очиб берилган;

мақол, матал, ибораларнинг шеърӣ нутқ мазмундорлигини таъминлашдаги индивидуал маҳорати ва коммуникатив-прагматик мавқеи ҳамда уларнинг бадий матндаги ўзгаришли қўлланиши ушбу шоирлар ижоди мисолида далилланган;

Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо шеърларида сўзларнинг маъно оттенкалари, нутқ вазияти билан боғлиқ вариантлари каби лексик воситаларнинг бадий-прагматик (яширин) маъно ва лингвопоэтик моҳият касб этиши исботланган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо шеърятининг ўзига хос хусусиятларини таҳлил қилиш бўйича тўпланган материаллар, тадқиқот натижасида чиқарилган хулоса ва умумлашмалар ўзбек тилшунослиги, хусусан, лингвопоэтика, услубшунослик, ўзбек нутқи маданияти, лингвокультурология, психоллингвистика, социоллингвистика фанларини ўқитишда амалий жиҳатдан ёрдам бериши асослаб берилган;

Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо ижодига хос лингвопоэтик ва лингвопрагматик хусусиятларни аниқлаш орқали прагматингвистика, лингвопоэтика каби фанлар учун муҳим илмий-назарий маълумотлар бериши ва бу фанлардан яратиладиган дарслик ва ўқув қўлланмаларнинг мукамаллашувига хизмат қилиши асосланган;

бадииятни таъминловчи лисоний омилларнинг тил–нутқ дихотомиясидаги тадқиқи натижасида чиқарилган хулосалар ўзбек тилшунослиги ва адабиётшунослиги учун муҳим илмий-назарий маълумотлар бериши, бадий нутққа оид назарий ва амалий курсларнинг ташкил этилишида манба бўлиши, олий таълим тизими талабаларида бадий асар тилини таҳлил қилиш малакасини шакллантиришда ёрдам бериши асосланган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Таҳлилга тортилган материаллар ўзбек тили табиатидан келиб чиққан ҳолда хулосалар қилиш имконини берганлиги, муаммонинг аниқ қўйилганлиги, усуллар ва назарий маълумотларни беришда аниқ илмий манбаларга таянилгани, методологик мукамаллиги, замонавий назмий дискурс индивидуаллигини таъминловчи омилларни изоҳлашда Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо асарларига

асосланганлиги, тавсифлаш, таснифлаш, контекстуал, прагматик таҳлил каби усуллар билан асослангани, қатор илмий мақола ва тезислар кўринишида баён этилиши билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти шундаки, ушбу иш ўзбек бадий матни лингвопоэтик таҳлили концепциясини яратишга, бадий матннинг лингвопоэтик ва лингвопрагматик таҳлиliga доир илмий-назарий қарашларни бойитиш; лингвопрагматика соҳасидаги изланишлар доирасини янада кенгайтириш, ўзбек тилшунослиги ва услубшунослигида ўрганилиш ҳолатини илмий-танқидий таҳлил қилиш ва баҳолаш, ушбу соҳаларда олиб борилаётган тадқиқот ишларининг моҳиятини чуқурроқ англаш учун хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти шундаки, юзага келган илмий-амалий материалдан тил ва адабиёт таълими жараёнида, ўзбек тилшунослигининг услубшунослик, нутқ маданияти, бадий матннинг лингвистик таҳлили ҳамда бошқа соҳаларига оид танланма курслар, “Матн тилшунослиги”, “Прагмалингвистика”, “Психоллингвистика” каби фанлардан илмий адабиётлар яратилишига, семинарлар ташкил қилиш ва лингвопоэтика, лингвостилистика, лингвопрагматика соҳаларига оид монографиялар, ўқув қўлланмаларнинг мукамаллашувига хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо шеърларининг лингвопоэтик ва лингвопрагматик хусусиятларини очиб бериш жараёнида маънавий-маърифий тизимни такомиллаштириш бўйича белгиланган тадбирлар асосида:

шоирлар шеърляти лингвопоэтик хусусиятларини аниқлашга оид хулосалар ФА-Ф1-80 рақамли “Глобаллашув муаммоларининг бадий талқини ва замондош образи” мавзусидаги фундаментал лойиҳада фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академиясининг 2021 йил 4 февралдаги №3/1255-335 сонли маълумотномаси). Лойиҳа доирасида тадқиқотнинг бадий нутқнинг моҳияти, бадий нутқ учун асос бўладиган матннинг ўзига хос қурилиши мавжудлигига доир фикр-мулоҳазалари билан мукамаллаштирилган;

дискурсларда индивидуалликни таъминловчи лисоний воситалар, уларнинг ўзбек шеърлятида ифодаланиши каталог ва қўлланмаларни инглиз тилидан ўзбек тилига таржима қилишда, ПЗ-201709134- “Филология йўналиши бўйича инглиз тили ўрганишни баҳолаш сифатининг шакл ва тамойилларига замонавий ёндашув” мавзусидаги илмий лойиҳасида (Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2021 йил 30 январдаги № 89-03-552-сонли маълумотномаси) диссертацияда келтирилган турли магистратура талаблари учун ташкил этилган онлайн курсларда фойдаланилган. Ишдаги хулосаларга таянилган ҳолда кўплаб лексема ва атамаларнинг изоҳлари мустаҳкамланган;

замонавий шеърлятнинг бадий поэтик хусусиятлари, нутқий индивидуаллик, шеърлятда лингвопоэтик воситаларнинг ифодаси масалалари юзасидан Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси қошидаги “Онажоним шеърлят” адабий тўғарагида маърузалар ўқилган (Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг

(2020 йил 30 октябрдаги 01-03-19\883-сон маълумотномаси). Илмий натижалар Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо шеърятига оид қарашларнинг шаклланиши ва бойишига хизмат қилган;

Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо шеърятининг ўзига хос хусусиятлари ҳақидаги мулоҳазалардан “Бедорлик”, “Адабий жараён”, “Таълим ва тараққиёт”, “Ўзбек шеърятининг” каби кўрсатув ва радиоэшиттиришларда фойдаланилган (ЎзМТРК “Ўзбекистон” телерадиоканалининг 2020 йил 21 декабрдаги 04-25-1221-сон маълумотномаси). Натижада ушбу телекўрсатув ва эшиттиришлар учун тайёрланган материалларнинг мазмуни мукаммаллашган, илмий далилларга бой бўлиши таъминланган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 3 та халқаро ва 2 та республика илмий-амалий анжуманларида муҳокамадан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича жами 16 та илмий мақола чоп этилган, жумладан, Аъзам Ўктамнинг 3 та шеърининг тўплами нашр этилди. Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо ижодига доир мақолалар 3та хорижий журналларда, Ўзбекистон Олий Аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган Республика илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган Республика илмий нашрларида 6 та илмий мақола, 2 та республика, 2 та халқаро конференцияларида, 3 та тўпламда нашр қилинган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация кириш, уч боб, хулоса ва фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат. Ишнинг умумий ҳажми 139 саҳифадан иборат.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Тадқиқотнинг **кириш** қисмида танланган мавзунинг долзарблиги ва зарурати асосланган, тадқиқотнинг мақсади ва вазифалари, объект ва предметлари тавсифланган, мавзунинг республика фан ва технологияларни ривожлантиришнинг устувор йўналишларига мослиги кўрсатилган, тадқиқотнинг илмий янгилиги ва амалий натижалари баён қилинган, олинган натижаларнинг илмий ва амалий аҳамияти очиб берилган, тадқиқот натижаларини амалиётга жорий қилиш, нашр этилган ишлар ва диссертация тузилиши бўйича маълумотлар келтирилган.

Ишнинг **“Лирик дискурда семантик-стилистик воситаларнинг бадиий-эстетик воқеланиш омилларини белгилаш”** деб номланган биринчи боби икки бўлимдан иборат. Бобнинг биринчи бўлимида бадииятни таъминловчи тил бирликларининг лингвопрагматик имкониятларини ўрганиш муаммоси тадқиқ қилинган. Семантик тадқиқотларга нисбатан қизиқишнинг кучайиши лингвопрагматиканинг шаклланишига йўл очиб берди. Прагматика юнонча *pragmos* сўзидан олинган бўлиб, “иш”, “ҳаракат” маъноларини ифода этади. “...унинг тадқиқот доирасига мулоқот жараёнида

лисоний бирликларни танлаб олиш, уларни қўллаш ҳамда ушбу қўллашдаги бирликларнинг мулоқот иштирокчиларига таъсири ўрганилади.”⁶ Прагматика термини XX асрнинг 30-йилларида Ч.И.Моррис томонидан фанга олиб кирилди ва тилшуносликнинг тадқиқот объекти сифатида Ч.Пирс, У.Джеймс, Р.Карнап, Витгенштейн, Г.Клаус ва бошқалар томонидан кенг ва атрофлича ўрганилди ҳамда ривожлантирилди.

Ўзбек тилшунослигида Н.Маҳмудов, А.Нурмонов, М.Ҳақимовлар бу йўлдаги дастлабки тадқиқотларга қўл урган бўлсалар⁷, кейинги йилларда Ш.Сафаров, Д.Лутфуллаева, С.Баймирзаева, А.Пардаев, С.Раҳимов каби олимларимиз томонидан прагматик таҳлилнинг илмий-назарий асосларини очиб берувчи қатор илмий изланишлар, монографик тадқиқотлар амалга оширилмоқда. Ўзбек тилшунослигида матн тадқиқи юзасидан салмоқли ютуқлар қўлга киритилган бўлса-да, матннинг когнитив-дискурсив хусусиятлари, коммуникатив-прагматик таҳлили масалаларини ўрганиш зарурияти бугунги кунда ҳам долзарблик касб этмоқда. Прагматиканинг назарий масалалари монографик тарзда кенг ва атрофлича тадқиқ қилиниши натижаси ўлароқ матннинг, хусусан, бадиий матннинг прагматик имкониятлари масаласига эътибор қаратиш эҳтиёжи кучайиб бормоқда.

“Коммуникатив ниятни ифодалаш стратегияси лингвистик прагматиканинг бош масаласи ҳисобланади. Сўзловчи бунда ўз ички мақсадини баён қилиш учун у ёки бу ифода усулини танлайди. Танлаш жараёни бевосита тилшуносликнинг стилистика йўналиши объектидир. Лингвистик прагматика айнан мана шу нуқтада услубшунослик билан ҳамкорлик қилади.”⁸ Шундай экан, замонавий ўзбек адабиёти, хусусан, шеърятимизда юз бераётган шаклий-мазмуний ўзгаришлар, лисоний-услубий жиҳатлар, унинг бадиияти, эмоционал-экспрессивлиги, эстетик таъсир кучини таъминловчи омиллар ва воситаларни аниқлашда янгича ёндашув – прагматик таҳлил асосида тадқиқ қилиш лингвопрагматик масалаларни ёритишда кенг қамровли имкониятни юзага чиқариши шубҳасиздир.

Прагматика тил белгиларининг нутқдаги вазифасини тадқиқ этувчи тилшуносликнинг алоҳида кўриниши экан, бадиий матн таҳлиliga прагматик ёндашув ижодкорнинг бадиий нияти мавжуд ижтимоий ва руҳий-психологик қонуниятлар билан мос равишда юзага чиқиши ҳамда шу аснода тил тизими ривожланишини тасдиқловчи далиллар топиш имконини беради⁹. Инсоннинг ички субъектив руҳиятини ифода этувчи дискурс назарияси ҳам прагматиканинг ўрганиш объекти ҳисобланади.¹⁰ Бадиий матннинг прагматик хусусиятлари таҳлил қилинганда дискурсив фаолият назарда

⁶Сафаров Ш. Прагмалингвистика. – Тошкент:ЎзМЭ, 2008. – 285 б.

⁷Маҳмудов Н. Пресуппозиция ва гап // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 1986. – №6. – Б. 28–31.; Маҳмудов Н., Нурмонов А. Ўзбек тилининг назарий грамматикаси (Синтаксис). – Тошкент: Ўқитувчи, 1995. – 232 б.; Нурмонов А., Ҳақимов М. Лингвистик прагматиканинг назарий шаклланиши // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2001. – №4. – Б. 54–57.; Ҳақимов М. Ўзбек тилида матннинг прагматик талқини: Филол. фан. д-ри ... дисс. автореф. – Тошкент, 2001. – 49 б.

⁸Ҳақимов М. Ўзбек прагмалингвистикаси асослари. – Тошкент: Akademnashr, 2013. –176 б.

⁹ Бу ҳақда қаранг: Сафаров Ш. Прагмалингвистика. Монография. – Тошкент, ЎзМЭ, 2008. – Б. 37.

¹⁰Маҳмудов Н., Нурмонов А. Ўзбек тилининг назарий грамматикаси. – Тошкент, 1995. – Б. 10-11.

тутилади. Бадиий матн, хусусан, шеърий асарларда нутқий акт мазмунининг таркиб топиши, унинг воқеланиши бевосита сўзловчи (адресант) ва тингловчи (адресат)нинг мулоқот истаги билан боғлиқ жиҳатларини ўрганиш тилшунослик учун бой манба бўла олади.

Биринчи бобнинг **“Лирик дискурда адресант ва адресат мутаносиблиги”** деб номланган иккинчи бўлимида шоир ўз шеърида лирик қаҳрамонининг ҳис-туйғулари, ички кечинмалари, ўй-фикрлари, рухий-ижтимоий қарашлари, ижодкор “мен”ининг ўқувчига етказмоқчи бўлган бадиий информацияси ва бу информациянинг тингловчи ҳис-туйғуларига таъсир этувчи коммуникатив акт сифатидаги амалий натижаси масаласи таҳлил қилинган.

Ифода семантик тузилиши хусусида сўз борар экан, машҳур тилшунос олим Хоанг Фе қарашларига тўхталиб ўтиш муҳимдир. Хоанг Фе ифода семантик тузилишидаги йиғиқ вербал шакл мазмуни билан пресуппозицион мазмуннинг ўзаро фарқланишини алоҳида кўрсатиб ўтади. Шунингдек, тингловчи аниқ коммуникатив вазиятда сўзловчи томонидан берилган ифода мазмунини қабул қилар экан, йиғиқ вербал шакл мазмунида сўзловчи нимани назарда тутганлигини англайди. Бунинг учун тингловчи сўзловчи нутқига хос “А” ифодасидан “В” семантик хулосасини топиб олиши шарт деб ҳисоблайди¹¹.

Адресант (ижодкор) бадиий матнни адресат (ўқувчи) учун яратади. Адресат бўлмаса ёки идрок қилмаса, умуман, матннинг кераги йўқ. Бу эса матннинг “тириклиги” интерпретатор билан эканини билдиради”.¹² Демак, “матннинг мавжудлиги эмас, унинг инсон томонидан идрок этилиши ҳал қилувчи омилга айланмоқда.”¹³

*Она, кўндан сизни йўқлаб бормадим,
Қабрингиз бегаган, ҳойнаҳой, гуллар?!*

*Ўша чечакларга келар ҳавасим,
Мендан оқибатли ўғилдек улар... (М.Мирзо)*

Қабристондаги чечакларнинг “мендан оқибатли ўғилдек улар” жумласи орқали таърифланишида “мен шу чечакларчалик оқибатли ўғил бўлолмадим” маъносидаги армонли ифодани уқиш китобхонда эстетик ҳиссиёт уйғотади.

*Пиёда юриб, кўрдим,
жуда қизиқ ишларни.*

Саксон йилки

бир ҳол бўлади такрор –

Тинмай нуқул отни мақтанар,

ҳамма эшак миниб юрганлар!... (А.Ўктам, “Бобомнинг айтгани”)

Ушбу шеърий матнда юқорида келтирилган Хоанг Фе таърифича, сўзловчи нутқига хос “А” маъно ифодаланса, тингловчи ушбу матн

¹¹ Хоанг Ф. Семантика высказывания. В кн: Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVI. – М., 1985. – С. 399-400.

¹² Саидхонов М. Бадиий матн коммуникатив восита сифатида // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2009. - №5. – Б. 78.

¹³ Болтабоев Ҳ. Шарқ мумтоз поэтикаси. – Т.: ЎзМЭ, 2008. – 430 б.

ифодасидан “В” семантик хулосани топиб олади: “Саксон ёшли умрим давомида одамларнинг ношукур бўлиб кетишиганига кўп марта гувоҳ бўлдим, ўзларига берилган неъматнинг бориға шукур қилмай, нуқул ўзида йўқ, ўзиникидан аълороқ ҳолатларни мақтаб, ўшанга интилиб яшайдилар”. Бундай тағмаъноли жумлаларни Аъзам Ўктам ижодида кўплаб кузатиш мумкин.

Шу тариқа адресатнинг адабий диди, сўзни англашга нисбатан сезгирлиги ва ҳиссиётлари, сўз маъноларидаги нозик қирраларни тўла илғаши асносида ижодкорнинг айтмоқчи бўлган фикри “қабул қилинади”.

Бу ҳовлида товук, хўроз бор,

Ит бор, мушук бор:

Билар, қилар бари ўз ишин.

Ўзларига энди бекалик –

Хуллас,

қичқирмасинлар,

бобилламасинлар,

сайрамасинлар... (А.Ўктам, Келинсалом)

Аъзам Ўктамнинг бу шеърисидаги яширин маъно фикр таъсирчанлигига эришиш мақсадида метафорик усул билан шакллантирилган. Шоир шеърнинг биринчи қисмида товук, хўроз, ит, мушукларни эслатиб ўтар экан, бундан мақсад янги келин бу хонадонда салбий хислатлар – итдек бобиллаш, хўроздек қичқириш, товукдек қақағлаб сайрашни одат қилмасин, бу ҳаракатларни содир этадиган ўз эгалари бор қабилидаги юмористик кинояни яширин ўхшатиш орқали ифодалайди. Бу ифодани англаш эса адресатнинг лингвомаданий тушунчалари, онгости сезимлари орқали юзага келади.

Ишнинг “**Турли сатҳлардаги тил бирликларининг шеърый нутқ индивидуаллигини таъминловчи лингвопоэтик табиати**” деб номланган иккинчи боби икки бўлимдан иборат. Шоир ёки ёзувчининг тил имкониятларидан қай тарзда фойдаланишини ўрганиш орқали муайян ижодкорнинг ижодий тафаккури ўзига хос жиҳатларининг юзага чиқиш жараёнини кузатиш мумкин. Шу тариқа бадиий асарни идрок қилиш тил қурилишини англаш орқали амалга оширилади.

Иккинчи бобнинг “*Фонетик воситалар*” деб номланган биринчи бўлимида нутқ товушларининг бадиий-эстетик вазифаси, шеърый нутқ ифодалилиги ва таъсирчанлигини таъминловчи етакчи воситалардан бири сифатидаги имкониятлари таҳлил қилинган. Насрда унлиларни чўзиш, ундошларни қаватлаш, товушларни такрорлаш, сўзларни нотўғри талаффуз қилиш, товуш орттириш ёки товуш тушириш каби фонетик усуллар ёрдамида экспрессивлик таъминланади.¹⁴ Шеърятда эса, асосан, аллитерация (ундошлар такрори), ассонанс (унлилар такрори), геминация (ундошларни қаватлаш) каби фонетик усуллардан фойдаланилади. Диссертацияда такрорнинг кўринишлари сифатида таснифланадиган аллитерация ва

¹⁴ Йўлдошев М. Бадиий матн ва унинг лингвопоэтик таҳлили асослари. – Т.: Фан, 2007. – Б. 52.

ассонанс бадий тасвир воситаларининг фонетик ҳодисага асосланганлиги эътиборга олиниб, фонопрагматик воситалар сирасида таҳлил қилинган.

Аллитерация – шеърда, жумлада, бандда ва қисман насрий асарлар матнида ҳам бир хил ундош товушларнинг такрорланиши.¹⁵ Бу ўринда С.Умированинг фикрини асосли деб ҳисоблаймиз: “Илмий манбаларда бу саволга жавоблар анчагина ва улар кўпчилик ҳолатларда бири иккинчисини такрорлайди ёки тўлдиради ҳамда “матндаги ундош товушлар такрори” тушунчаси остида бир махражга бирлашади”¹⁶. Шунингдек, “аллитерацияга оид илмий манбалар унинг фақат бир хил товушлар такрори доирасида чегараланмаслигини кўрсатади. Бинобарин, мазкур ҳодисани бир-бирига мос келадиган *д-т*, *з-с* каби ўхшаш товушларнинг уйғунлиги деб ҳам тушуниш лозим...”¹⁷

*Сени суйсалар ҳам, суймасалар ҳам,
сени деб куйсалар, куймасалар ҳам;
Дилингни билсалар, билмасалар-да,
тилингни билсалар, билмасалар-да –
Имкон бера билдинг яйраб юришга,
ва бунда беармон даврон суришга.* (А.Ўктам)

Ассонанс шеърий нутқда (насрода нисбатан кам) бир хил унлилар такрорига асосланган ифодавийликни кучайтирувчи восита, такрорнинг фонетик сатҳдаги хусусий кўриниши; шеърда хушоҳанглик бахш этади, мусиқийликни кучайтиради.¹⁸ Ассонанс бир хил ёки ўхшаш унлиларнинг такрорланиши натижасида оҳангдошликни юзага келтирувчи стилистик фигуралардан бири бўлиб, бадий нутққа оҳангдорлик ва эмоционал-экспрессивлик бағишлайдиган фонетик усул сифатида шеъриятда кенг қўлланади.

*Кум тўлдирган бўлса кўзини,
Кўмагинга зор бўлса булоқ,
Мадад қўлин чўзиб ёрдам бер,
Яхшилик қил унга сен шу чоқ.* (М.Мирзо)

Профессор С.Каримов оҳангдорлик ва изчиллик товушларнинг яхлит уйғунлигида юзага келишини таъкидлайди.¹⁹ Ҳақиқатан ҳам, кўп ўринларда аллитерация ва ассонанснинг қоришиқ ҳолда келишини кузатиш мумкин.

*Куз. Кўройдин. Жим ўтирибман
ўти ўчган ўчоқ бошида.
Ўтиргандек бўлурман гўё
сокин юрагимнинг қошида.* (А.Ўктам)

Ҳар икки шеърий парчада ҳам “ў” товуши фоностилистик марказни ташкил этса-да, Минҳожиддин Мирзо шеърида **к**, **қ**, **б** ундош товушлари такрори сокин оҳангдорликни юзага келтиришга ёрдам берган бўлса, Аъзам

¹⁵ Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. – Тошкент, 2002. – Б. 455.

¹⁶ Умирова С. Ўзбек шеъриятида лингвистик воситалар ва поэтик индивидуаллик (Усмон Азим шеърияти мисолида): Филол. фан. фалс. д-ри. (PhD) ... дисс. – Самарқанд, 2019. – Б. 49.

¹⁷ Умирова С. Кўрсатилган асар. – Б. 52.

¹⁸ Куронов Д. ва бошқ. Адабиётшунослик терминлари луғати. – Т.: Академнашр, 2010. – Б. 39.

¹⁹ Каримов С. Ўзбек тилининг фонетик стилистикаси. – Самарқанд, 2016. – Б. 81.

Ўктам шеърида “ў” товуши билан бирга **к, т, ч** ундошлари уйғунлиги мусиқийликни таъминлаш баробарида лирик қаҳрамоннинг тушкун кайфиятини ифодалашда муҳим эстетик ҳамоҳангликни вужудга келтиради.

Иккинчи бобнинг “*Лексик воситалар*” деб номланган иккинчи бўлимида пароним, ибора, мақол ва маталларнинг стилистик ва прагматик имкониятлари тадқиқ қилинган. Кузатишларимиз шуни кўрсатадики, ўзбек тилшунослигида паронимия ва парономазия ҳодисалари монографик тарзда тўлиқ ўрганилмаган. Фақат лексикология ва услубшунослик йўналишидаги дарслик ва қўлланмалардагина айрим жиҳатларига тўхталиб ўтилган. Адабиёт назариясига оид ишларда ҳам сўзнинг шакл ва маъно муносабатига кўра турлари: синоним, омоним, антонимлар махсус лексик воситалар сифатида тадқиқ этилгани ҳолда паронимлар эътибордан четда қолдирилган.²⁰ Паронимларнинг сўз ўйини сифатида акс этиши тилшуносликда *парономазия* термини билан аталади, яъни “парономазиянинг материал манбаи паронимиядадир.”²¹ Паронимларни қарама-қарши қўйиш орқали ёрқин услубий бўёқдорликка эришилади. Хусусан, кўплаб халқ мақол ва маталлари ана шундай асосда шакллантирилган. Аския жанрида сўзларнинг шаклий ва ифодавий ўхшашлигидан фойдаланиб, сўз ўйини қилишлари аскиянинг комик ҳамда прагматик табиатини намоён этса,²² Аъзам Ўктам шеърида бу усул орқали кучли публицистик ахборот юзага чиқарилади:

*Рост кўринди оздек –
Кўшиб гапирди, ёзди.
Кўпиртирди: Зиёли
“Зиёли”га айланди.*

Бу мисралардаги *зиёли* – *зиёли* жуфтлиги орқали парономазия ҳодисаси юзага чиқар экан, бу сўзлар айнан пароним сифатида қўлланмаса ҳам, шоирнинг индивидуал ёндашуви асосида ҳосил қилинган. Тилшунос М.Миртожиев таъкидлаганидек, ҳар қандай парономазияни пароним юзага чиқариши керак деб бўлмайди. [қаранг: Ўзбек тили лексикологияси] Юқоридаги мисраларда кўшиб ёзишлар, юзаки мақтовлар авж олган XX аср воқелигидаги ижтимоий-сиёсий жараёнларга ишора орқали сатирик эффект яратилган. *Зиёлининг зиёлига айланиши* ўқувчида ёлғонлар асосига қурилган жамиятнинг меваси сифатидаги шахслар вакили ҳақида ёрқин тасаввур уйғотади.

Бадий асарда, айниқса, шеърий мисраларда ибора, мақол, матал ва афоризмлардан ўринли фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга бўлиб, адиб ёки шоирнинг фикрини лўнда ва ихчам ифодалаш, воқеа ва ҳодисаларни қуйма тасвирлашга имкон беради, қиёслаш ва образлиликни юзага чиқаради. Иборалар, мақол-маталлар ва ҳикматли сўзлар барқарор бирикмалар

²⁰ Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. – Т.: Ўқитувчи, 2002; Умуров Ҳ. Адабиёт қоидалари. – Т.: Ўқитувчи, 2003.

²¹ Ўзбек тили лексикологияси. – Тошкент: Фан, 1981. – Б. 56.

²² Дўсматов Ҳ. Аския матни лингвостилистикаси. – Тошкент: Фан, 2015. – Б. 131.

ҳисобланади.²³ Диссертацияда ижодкорлар томонидан нутқ таъсирчанлигини ошириш мақсадида тилда мавжуд бўлган ибораларнинг янги-янги маъно қирраларини ҳам кашф эта бориб, оригиналликка эришгани таҳлил қилинган. Барқарор бирикмалар, хусусан, мақол ҳамда маталларни таснифлаш ва тавсифлашда турлича фикрлар мавжуд бўлиб, ушбу бобда уларга муносабат билдирилган.

Диссертациянинг учинчи боби “**Бадиий тасвир воситаларини шакллантирувчи лисоний асосларнинг лингвопоэтик ва прагматик имкониятлари**” деб номланган. Бобда замонавий ўзбек шеъриятининг забардаст вакиллари Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо шеъриятидаги айрим бадиий тасвир воситаларининг лисоний хусусиятларини таҳлил қилиш орқали бу ижодкорларнинг тил имкониятларидан қай тарзда фойдаланиш маҳоратини ўрганиш ҳамда муайян тил бирликларининг нутқ индивидуаллигини таъминлашдаги аҳамиятини белгилаш мақсади кўзланган.

Бобнинг “*Кўчим(троп)ларнинг шеърий нутқ индивидуаллигини таъминлашдаги ўрни*” номли биринчи бўлимида замонавий назмий дискурсдаги поэтик кўчимларнинг лисоний табиати, хусусан, метафора, метонимия, киноянинг бадиий-эстетик ва семантик моҳияти, уларнинг грамматик ва стилистик хусусиятлари тадқиқ қилинган.

Метафоралар мазмуний жиҳатдан 3 гуруҳга ажратилади: 1) одатий метафоралар; 2) жонлантириш; 3) синестетик метафоралар.²⁴ Метафораларнинг бу кўринишларини Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо ижоди мисолида ҳам кузатиш мумкин:

*Одатий метафора: Қалб бор манов ерда, унда бор тугун,
Сўзим хоҳ тушунма ва ё хоҳ тушун,
Сенга рост сўзлагим келяпти бугун,
Фаришта эмасдир даданг ҳам, Тумор. (А.Ўктам)*

Семантик маъно доирасида “тугун” сўзида қуйидаги маъно қирраларини ажратиш мумкин: 1) *тугилган*, 2) *ечиш мумкин*, 3) *керак-нокерак нарсалар йигиндиси*, 4) *ташлаб юборилса ҳам бўлади*. Лирик қахрамон “қалбдаги тугун” тушунчаси орқали тўртинчи сема ортига яширинган “малолли”, “ташлаб юборилса ҳам бўладиган” оғриқли ўтмиш хотиралари қийнаётганига ишора қилади, айбдорлик ҳисси ҳақида “бонг уради”. “Фаришта эмасдир даданг ҳам” жумласи буни янада яққолроқ англашга ёрдам беради.

Жонли метафорада “Инсонга ва жонли мавжудотга хос белгилар табиат ҳодисаларига, нарсаларга ва тушунчаларга кўчирилади.”²⁵

*Қайгадир шошилар, анҳор тўла сув,
Мажнунтол соч ювар ором не билмай.
Булбулни туш кўрар қизил гул – сулув,
Райҳонлар шеър ўқир бедор, ухламай. ... (М.Мирзо)*

“Шамолнинг мизгиши”, “сувнинг қайгадир шошиши”, “мажнунтолнинг соч ювиши”, “гулнинг булбулни туш кўриши”, “райҳоннинг шеър ўқиши”...

²³ Ўлдошев М. Бадиий матннинг лисоний таҳлили. – Т., 2007. – Б. 77.

²⁴ Ўлдошев М. Чўлпон сўзининг сирлари. – Тошкент: Маънавият, 2002. – Б. 73.

²⁵ Худойбердиев Э. Адабиётшуносликка кириш. – Тошкент: Шарқ, 2008. – Б. 107.

каби кабарик жонли метафораларни юзага келтириш орқали ҳолатни тасвирлашда эмоционал бўёқдорликни оширишга эришилган.

Минҳожиддин Мирзо сатрларидаги жонли метафоралар лирик кайфият уйғотса, Аъзам Ўктам қаламига мансуб табиат тасвирлари кучли ижтимоий – рухий муносабатларни ифодалайди.

Тегирмон шодланиб айтар ашула –

Тўлишган бугдойга қучоғи тўлар.

Уни ўйлай-ўйлай жонидан тўйган

Бугдойлар қовоғин очмасдан келар. ... (А.Ўктам. “Пишиқчилик”)

“Тегирмоннинг шодланиши”, “тўлишган бугдой”, “жонидан тўйган бугдой”, “бугдойнинг қовоқ осииши”... бирикувларидаги метафораларнинг мантикий асосланилгани киши диққатини ўзига тортади.

*Синестетик метафора*да бир сезги органи билан идрок этиладиган нарса-тушунча бошқа сезги органи билан идрок этиладиган нарса-тушунчага ўхшатилади, яқинлаштирилади ва шу асосда кўчма маъно юзага келади.²⁶

Суратларни ўқийман, ичаман оҳангларни,

Кезиб харобаларни, бутлайман яра қалбни. (А.Ўктам)

“Оҳанг” эшитиш сезги органи орқали қабул қилинадиган тушунча бўлгани ҳолда, шоир унга нисбатан тановул қилмоқ маъносидаги “ичмоқ” сўзини кўллар экан, ўзгача янги бир маъно юклайдики, руҳиятнинг озикланиши маъно доирасида ёрқин ифода юзага келади.

Қанча йиллар ҳолидан хабар ололмаганим

Бир чеккада мунгайган дилимдан юпанч топдим (М.Мирзо)

“Ичаман оҳангларни”, “мунгайган дил” бирикмаларидаги ғайриодатийлик, синтактик қурилманинг “нотўғрилиги” синестетик метафорани юзага келтиради, айнан ана шу ноодатийлик таъсирчан ифода яратишга асос бўлган.

Метонимия ҳам сўзларда маъно кўчиш усулларида бири сифатида метафорага ёндош ҳодисадир. Минҳожиддин Мирзонинг аввалда кузатилмаган метонимияларни кўллаган сатрлари диққатга сазовордир.

Йўқ, алдамаянман ўзимни ўзим,

Ишончим бор ҳали ҳаётдан маним.

Бир булбул умрини яшашим керак,

Қизғалдоқ остига киргунча таним. (М.Мирзо)

Шоир қизғалдоқ образига турли ракурсларда ёндашади. Бир ўринда баҳорий нафислик тимсоли сифатида учраса, бошқа бир ўринда лирик қаҳрамон кўз ўнгида маҳзун гул сифатида намоён бўлади. Айнан, “Қизғалдоқ остига киргунча таним” мисрасида “қабристонда ўсадиган гул” семаси орқали метонимия юзага келган.

Ишда *киноя* атрофлича таҳлил қилинган. “Миллий адабиётнинг муайян босқичида мавжуд ижтимоий-фалсафий, бадий-эстетик қарашлардан қоникмаслик, дунё ва инсон концепциясини янгилаш эҳтиёжи айрим

²⁶ Йўлдошев М. Бадиий матннинг лисоний таҳлили. – Т., 2007. – Б. 77.

ижодкорлар асарларида киноянинг кучайишига олиб келади.”²⁷ Ана шундай рухий исёнлар таъсирида яратилган кинояли ифодани Аъзам Ўктам ижодида ҳам кузатишимиз мумкин:

*Тили узун, оғзи полвон,
гарчи пайдо бўлди кечроқ:
сал кечикди - ёв қочди.*

Дадил – дадил сўзлаётир,

Фақат... кетган душманнинг

қайтиш эҳтимолин назарда тутиб. (А.Ўктам, “Ботир”)

Шеър оҳанги, сўзлашув услубига хос “*тили узун*”, “*оғзи полвон*” отлашган ибораларининг қўлланиши, *фақат* сўзидан кейинги кўп нуқта (...) киноявий мазмунга қаратилган. Сарлавҳа ҳам шеърнинг ғоявий мақсадини ифодалашга қаратилган: “*Ёв қочса, ботир кўпаяр*” мақолини ёдга солади.

Учинчи бобнинг “*Синтактик фигуралар поэтик қўлланишининг лингвистик асослари*” деб номланган иккинчи бўлимида ушбу тасвирий воситаларнинг поэтик асар руҳияти, лисоний табиати ва оҳангдорлиги, ритмига мос ифода яратилишида муҳим омил бўла олиши ҳақида фикр юритилган.

Бадий нутқда, хусусан, шеърятда *ўхшатиш* ҳам образлилик ва тасвирийликни юзага чиқаришда аҳамиятли. *Бу кун кўнгилдай тиниқ, осмонлар бўлакчадир,*

Кўздаги киприк мисол, посбонлар бўлакчадир. (М.Мирзо)

Ёки:

Ям-яшил майсалар кўнглинга ўхшар.

Алвон қизғалдоқлар синглинга ўхшар. (М.Мирзо)

Осмоннинг *кўнгилдай тиниқлиги*, *посбонларнинг киприкдай тизилиши*, нисбатан анъанавий ўхшатишлар деб белгиланса, майсаларнинг *кўнгилга*, *қизғалдоқнинг сингилга ўхшатилиши* шоир танлаган хусусий эталонлардир.

Тандир – ювош дуоғўй кампир.

Тераклар саф тортган йигитлар,

Маккажўхорилар бир майдон аёл –

Йўргакланган бола қучоқлаб,

Шукр намозига сафланган. (А.Ўктам)

Тандирнинг *дуоғўй кампирга ўхшатилиши* шоирнинг индивидуал, оҳорли ўхшатиши бўлиб, миллий руҳ, миллий колоритнинг қабарик шаклда намоён бўлиши ва шеърнинг эмоционал-экспрессив таъсирчанлиги қуюқ бўёқларда юзага чиқишини таъминлаган.

Сифатлаш (эпитет) бадий тасвир воситалари қаторида ўз ўрнига эга бўлиб, “*тасвир-ифодага образлилик ва таъсирчанлик бахш этувчи бадий аниқловчидир.*”²⁸

Эй дарвеш ел, ҳолинг не деб сўрмадинг-а,

Ўлан айтган тўрғайлар, жим хўрсинасиз. (М.Мирзо)

²⁷ Шералиева М. 80–йиллар ўзбек насридаги киноя хусусида // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2002. – №1. – Б. 40-43.

²⁸ Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. – Т.: Ўзбекистон, 2002. – Б. 332.

Минҳожиддин Мирзо шеърларидаги сифатлашнинг ажойиб намуналари шоирнинг ўзига хос топилмалари бўлиб, лирик қаҳрамоннинг турфа ҳолатдаги руҳий кечинмаларини ифодаловчи бадий аниқловчилардир.

Сабр қилинг то тугагунча,

Кузда ўйланг фақат теримни.

Хуш кўрмайди қишлоқлар унча,

Пахта термайдиган келини. (А.Ўктам)

Аъзам Ўктам ижодида аллюзия орқали мустамлака йиллари силсилалари, миллат учун оғриқли нуқталар қаламга олинган дардли мисралар анчагина. Ушбу шеърини парчаларда ҳам “*пахта термайдиган келин*” эпитетида катта бир бадий юк мужассамланган бўлиб, ўтмишда миллат бўйнидаги қуллик занжирига айланган “пахта яккаҳокимлиги” фожеаси - пахта териш инсонийлик мезонларидан бирига айланиб кетганлиги муаммосининг ихчам, сиқик ифодадаги қабарик тасвирини кўриш мумкин. Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо ижодида ҳам такрорга асосланган анафора ва эпифорадан мисралар мазмунига эътиборни тортиш, таъсирчанликни таъминлаш мақсадида кенг мурожаат қилинганлигига гувоҳ бўламиз.

Диссертацияда такрорнинг усули – *хиазм* (гаплардаги сўзларнинг ўринлари алмашган ҳолда терс такрорланиши) *ҳалқа* (мумтоз шеърятда кенг қўлланган бадий такрор кўриниши), *антитеза* (турли воқеа-ҳодисалар ёхуд алоҳида бир воқеа-ҳодиса ичидаги зиддиятни очишга қаратилган поэтик фигура), *оксюморон* (мантиқан қарама-қарши тушунчалар ёнма-ён келтирилиб, кутилмаган маъно ва фавқулодда образлилик ҳосил қилиниши), *палиндром* (ўнг ёки чаппа ўқилганда бир хил маъно чиқиши кўзда тутилган сўз ўйини) кабилар мисоллар билан очиқ берилган.

ХУЛОСА

1. Ўзбек тилшунослигида бадий асар тили билан боғлиқ масалаларга ўтган асрнинг 50-йилларидан бошлаб эътибор қаратила бошланди. Адабиётшунослик ва тилшунослик соҳаларининг уйғунлиги борасидаги фикрлар асосида лингвопоэтик тадқиқотлар юзага келган бўлса, бадий нутқнинг адресат томонидан қабул қилиниши масаласи лингвопоэтика билан лингвопрагматиканинг кесишуви жараёнини юзага келтиради.

2. Ҳар бир бадий асар ижодкорнинг тингловчи (ўқувчи)га етказмоқчи бўлган ғоя ва фикрларини ташувчи бадий матн тарзида яратилар экан, муаллиф ниятининг қай тарзда намоён бўлишини лингвопоэтика ва лингвопрагматиканинг замонавий таҳлил методлари асосида текшириш фанлараро интеграцияни таъминлайди.

3. Бадий нутқ, хусусан, шеърини нутқ орқали ўзбек тилининг жозибаси, ифодалилиги, оҳангдорлиги, таъсирчанлиги яққол намоён бўлар экан, кейинги ўн йилликлар даври шеърятда воқеликни акс эттиришда ижодкор маҳоратининг лингвистик омилларини ўрганиш ўзбек лингвопоэтикаси ва лингвопрагматикасининг долзарб масалаларидан бири ҳисобланади.

4. Бадиий тил материаллари, юксак даражадаги поэтик далиллар асосида замонавий ўзбек адабиёти, хусусан, шеърятимизда юз бераётган шаклий-мазмуний ўзгаришлар, лисоний-услубий жиҳатлар, унинг бадиияти, эмоционал-экспрессивлиги, эстетик таъсир кучини таъминловчи омиллар ва воситаларни илмий-танқидий таҳлил қилиш ҳамда баҳолаш зарурати бу борада фундаментал тадқиқотлар олиб боришни тақозо этади.

5. Замонавий назмий дискурсада ўзига хос қалам соҳиблари Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо шеърятининг лингвопоэтик ва лингвопрагматик хусусиятларини тадқиқ этиш ўзбек тилининг лисоний имкониятлари ва нутқий фаолиятини янада теран англаш ҳамда тавсифлашга хизмат қилади.

6. Шеърый нутқда бадиий мазмуннинг оригинал бўлишига эришиш учун ижодкор янгича ифода усулларини топишга интилади. Айни шу ижодий-руҳий эҳтиёж туфайли турлича ифода усуллари яратилади ва шеърятнинг ифода имкониятлари ривожланиб боради. Шундай услубий изланишлар самарадорлиги Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо ижоди мисолида далилланди.

7. Аъзам Ўктамнинг эстетик қарашлари реализмнинг анъанавий қолипларидан бироз бошқачароқ эканлиги, образли поэтик тили билан серқатлам маънодорликка эришишга интилган шоирнинг бадиий тафаккурида яратилган образли тасвирларда миллийлик хусусиятлари, эл-юрт учун куюнчаклик, халқ дардига малҳам бўлиш истаги курашчан лирик қаҳрамон тимсолида қабарик шаклларда намоён бўлади.

8. Шеърый нутқда ижодкор наздидаги мазмун ифодаси учун муҳим бўлган сўз, образ ёки мавзунинг янада ажралиб туриши, алоҳида таъкидланиши вазифасини бажаришда фонетик воситалар, жумладан, аллитерация ва ассонанс муҳим рол ўйнайди. Аллитерация фақат бир хил товушлар такрори доирасида чегараланиб қолмай, бир-бирига мос келадиган *д-т*, *з-с* каби ўхшаш товушларнинг уйғунлиги орқали юзага келади.

9. Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо шеърятда такрорнинг фонетик, лексик ва синтактик турлари окказионал услубий вазифа бажариб, шеърый нутқнинг ҳиссий таъсирчанлигини оширишга хизмат қилган ва лингвопоэтик моҳият касб этган.

10. Минҳожиддин Мирзо шеърларида товушлар такрори сокин оҳангдорликни юзага келтирса, Аъзам Ўктам шеърларида фонетик такрор муסיқийликни таъминлаш баробарида лирик қаҳрамоннинг ўзгарувчан кайфиятини ифодаловчи муҳим эстетик ҳамоҳангликни вужудга келтиради.

11. Ўзбек тилшунослигида паронимия ва парономазия ҳодисалари ҳали монографик тарзда тўлиқ илмий асосланмаганлиги кузатилди. Аъзам Ўктам ижодида шоирнинг индивидуал ёндашуви асосида ҳосил қилинган парономазия шакллари ижодкор маҳоратини намоён этувчи поэтик воситага айланган. Давр тақозоси билан мукамал паронимлар луғатини яратиш эҳтиёжи мавжуд.

12. Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзо ижодида иборалар ҳам муҳим лексик birlik сифатида образлиликни таъминлаш, бадиий-эстетик мақсадни

ёрқин рангларда ифодалаш, мазмунни ихчам ва ўзига хос поэтик тилда баён этиш учун хизмат қилган.

13. Аъзам Ўктам ижодида қочиримлар, кинояли тасвирлар, жамиятдаги адолатсизликларни баралла айта олиш тамойили етакчилик қилади. Шоир халқ мақол ва маталларидан айнан шу мақсадда самарали ва ёрқин омил сифатида унумли фойдаланган.

14. Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзонинг метафора, метонимия, киноя каби троплар ҳамда ўхшатиш, эпитет, такрор, антитеза, оксюморон, палиндром, сўз ўйини каби синтактик фигуралардан усталик билан фойдаланиш маҳорати шеър матнидаги поэтик маънони кучайтиришга, лирик қаҳрамон кайфияти, дунёқараши ва руҳиятини очиб беришга ҳамда шеърини нутқ индивидуаллигига хизмат қилган.

15. Шеърини нутқ намуналари тил бирликлари устида олиб борган таҳлилларимиз Аъзам Ўктам ва Минҳожиддин Мирзонинг ўзига хос поэтик топилмалари ўзбек тилининг семантик-стилистик имкониятлари чексиз эканлигини тасдиқлайди.

**SCIENTIFIC COUNCIL DSc. DSc.03.30.12.2019.PHIL.02.03 ON AWARD
SCIENTIFIC DEGREES AT SAMARKAND STATE UNIVERSITY**

SAMARKAND STATE UNIVERSITY

BUTANBAEVA TUMARIS AZAMJONOVNA

**LINGUISTIC MEANS PROVIDING INDIVIDUALITY IN MODERN
POETIC DISCOURSE (ON THE EXAMPLE OF THE POETRY OF AZAM
UKTAM AND MINHOJIDDIN MIRZO)**

10.00.01 – Uzbek language

**ABSTRACT OF DISSERTATION
FOR THE DEGREE OF THE DOCTOR OF PHILOSOPHY (PhD) IN PHILOLOGICAL
SCIENCES**

Samarkand – 2021

The theme of dissertation for the degree of the doctor of philosophy (PhD) was registered at the Supreme Attestation Commission at the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under № B2018.3.PhD/Fil480

The dissertation was carried out at Samarkand State University

The abstract of the dissertation was published in three languages (Uzbek, Russian, English (resume)) on the website of the Academic Council (www.samdu.uz) and the information and educational portal "Ziyonet" (www.ziyonet.uz).

Scientific supervisor: **Sayfullaeva Rano Raufovna**
Doctor of Philological Sciences, professor

Official opponents: **Eltazarov Juliboy Danabayevich**
Doctor of Philological Sciences, professor

Yuldashev Marufjon Muhammadiyevich
doctor of philological sciences, professor

Leading organization **Fergana State University University**

The defense of dissertation will take place on "31" "July" 2021 at 10 at a meeting of the Scientific Council DSc.03.30.12.2019.Fil.02.03 at the Samarkand State University. (Address: 140104, Samarkand city, University Boulevard, 15. Phone: (8366)239-11-40, 239-18-92; Fax: (8366) 239-11-40; e-mail: rector@samdu.uz)

The dissertation can be found at the Information Resource Center of Samarkand State University (registered with 37). (Address: 140104, Samarkand city, Boulevard, 15. Phone: (8366)239-11-40, 239-18-92; Fax: (8366) 239-11-40, Samarkand State University, main building, room 105.)

The dissertation abstract was distributed on "13" July 2021.
(Protocol registration number "75" "13 July" 2021.)

M.K. Mukhiddinov
Chairman of the Scientific Council
awarding scientific degrees
Doctor of Philological Sciences, Professor

H.A. Aslanova
Secretary of the Scientific Council
awarding scientific degrees
candidate of philological sciences

A.E. Mamatov
Chairman of Scientific Seminar at the Scientific
Council awarding scientific degrees,
candidate of philological sciences

INTRODUCTION (abstract of the dissertation of the Doctor of Philosophy (PhD) in philological sciences)

Relevance and necessity of the dissertation topic. The direction of scientific research on the poetry of the poets who lived in the twentieth century, is characterized mainly by its involvement in literary analysis. From the point of view of literary criticism, the poet's socio-philosophical views, the hero and the psychology, the problem of artistic thinking and proficiency are discussed. At the end of the last century the attention to linguopoetic and linguopragmatic analysis increased significantly due to the growing need in Uzbek linguistics to study the linguistic features of the language of fiction and the beginning of the discourse-like approach to the literary text.

During the period of independence, the issue of strengthening the role of language in raising our national spirituality through the acquisition of its internal potential has become one of the urgent tasks. At a time when the demand for learning foreign languages among the younger generation is growing, we must strive to increase the prestige of our native language as a national spiritual wealth. The relevance of this research is determined by the need for scientific-critical analysis and evaluation of the occurrence of linguistic factors in modern Uzbek poetry and their role in the provision of art, On the basis of literary language materials and a high level of poetic evidence. As the wise men of the East have said, "The greatest wealth is intelligence and knowledge, the greatest inheritance is good upbringing, and the greatest poverty is ignorance!" That is why the acquisition of modern knowledge, true enlightenment and high culture must become a constantly vital need for all of us. ”²⁹

This dissertation research will serve to some extent in the implementation of the tasks set out in the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No PD-4947 of February 7, 2017 about “the Strategy of further development of the Republic of Uzbekistan”, the Presidential decree No. PD-4958 of February 16, 2017 about "Improving the system of postgraduate education", the Presidential decree No. PD-2789 of February 17, 2017 about "Measures to further improve the organization, management and funding of research activities of the Academy of Sciences" and the decree No. PD-2909 of April 20, 2017 about "Measures to further develop the system of higher education" and other regulations related to this activity.

The dependence of research on the priorities of the development of science and technology of the Republic. This dissertation is carried out within the priority direction of development of science and technology of the Republic called "Formation of system of innovative ideas and ways of their realization in social, legal, economic, cultural, spiritual and enlightenment development of the information society and democratic state".

The extent of the problem studied. In the history of linguistics, the problem of determining the specific realization factors of general language laws and the

²⁹ Address of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis / UzA. - Tashkent, 2020, January 25.

problem of the study of the linguopoetic potential of language units that provide art through the study of the language of works of art has long been of interest to researchers in world linguistics. In Western linguistics T.E.Lessing, S.Saporta, B.Larin, E.Koseriu, G.O.Vinokur, L.V.shcherba, V.M.Jirmunsky, A.A.Potebnya, M.M.Bakhtin, The research of M.P.Brandes, M.I.Kojina and many other scholars has expressed their views on the study of linguopoetics as a separate science. On the question of the role of linguistic bases in the formation of artistic means of expression in the dichotomy of language and speech, which contradict the condition of unity of form and content in the language of the work of art, both literary and linguistic concepts are united. According to V. Vinogradov, while literary critics move from content and idea to style, linguists move towards understanding the content through careful analysis of the word material of the work of art. In the middle of the XX century in Uzbek linguistics the research of linguopoetic issues was carried out, first in articles³⁰, then in candidate's³¹ and doctoral³² dissertations. Along with the study of the possibilities of poetic expression of language units that provide the art specific to the language of prose and poetry, there have also been studies on the creation of a scientific basis for linguopoetic analysis.³³ In particular, in the works of Y.Solijonov, R.Normurodov, M.Yuldashev, A.Khasanov, H.Kadirova, S.Boymirzaeva, M.Kasimova, Sh.Tashkhodjaeva, L.Jalolova the aim is to study the peculiar poetic features of modern prose. G.Muhammadjanova, D.Shadieva, A.Shofkarov, S.Maksumova, N.Tulanova, S.Umirova conducted research on the poetics of poetic works.

In the following period, a new direction of interpretation - lingvopragmatic analysis - entered and began to develop rapidly. Because the language of works of art is one of the leading sources for the development of a particular language stylistics and the literary language. While linguopoetic research has emerged on the basis of ideas about the compatibility of literary and linguistic fields, the

³⁰ Shomaqsudov A. The role of Hamza's works in the development of the Uzbek literary language // *Sharq yulduzi*, 1954. - №3; Shobdurahmonov Sh. Language and style of Oybek's novels // *Sharq yulduzi*, 1955. - №10; Doniyorov H., Samadov Q. H. Olimjon's innovation in language use // *Sharq yulduzi*, - T., 1959 - №7. Aliev A.Yu. Some linguistic features of Abdulla Qodiri's story "Obid ketmon (Obid hoe)" // *Actual problems of Uzbek linguistics*. - T., 1985; *Materials from the history of the Uzbek literary language*. - T., 1986;

³¹ To'rabekova S. On the language and style of Ghafur Ghulam's poems: Candidate of Philological Sciences. ... Diss. - T., 1961; Samadov Q. Some issues of Oybek's language skills: Candidate of Philological Sciences. ... Diss. - T., 1967; Kuchkartaev I. Phraseological innovation A Kaxxara: Author. diss. ... Candidate of Philological Sciences. - Tashkent, 1965; Qochqorto'ev I. Artistic speech stylistics. - Tashkent, 1975; Mamadov X. Lexical and stylistic features of fictional prose of Alisher Navoi: Author's abstract. diss. ... Cand. philol. sciences. - Tashkent, 1969; Yuldashev B. Language and style of works of Said Akhmad: Author's abstract. diss. ... Cand. philol. sciences. - Tashkent, 1979; Karimov S. Language and style of works of Zulfiya: Author's abstract. diss. ... Cand. philol. sciences. - Tashkent, 1983; Qozoqov Sh. Semantic-stylistic features of emotional vocabulary in Hamza dramas: Cand. philol. sciences. ... diss. - Tashkent, 1990; Yuldoshev M. Cholpon's artistic language skills (on the example of the novel "Night and Day"): Cand. philol. sciences. ... diss. - Tashkent, 2000. and others.

³² Rahimov A. Poetics of the Uzbek novel: Cand. philol. sciences ... diss. abstract. - T., 1993; To'raev D. The problem of artistic thinking and skill in modern Uzbek novels (60-80s): Cand. philol. sciences ... diss. abstract. - T., 1994; Solijonov Y. Poetics of artistic speech in Uzbek prose of 80-90s of the XX century: Cand. philol. sciences. ... diss. - T., 2002.

³³ Yuldashev B. Artistic speech stylistics. - Samarkand, 1982; Karimov S.A. Artistic style of Uzbek language: Ph.D. ... diss. - T., 1993; Karimov S. Artistic style and means of expression of language. - Samarkand, 1994; Mirzaev I.K. Linguopoetics: origins, problems and solutions // *Linguopoetics, structural philology and problems of cognitive education. Materials of the international scientific-practical conference*. - Samarkand, 2006.

question of the perception of artistic speech by the addressee has given rise to the process of intersection of linguopoetics with linguopragmatics.

The emergence of a number of studies on the problems of textual linguistics and semantic syntax has led to an increase in interest in linguistic pragmatics and has opened the way for pragmatic researches. "The formation of pragmatic views is associated with the names of well-known philosophers such as Ch. Pierce, W. James, D. Dune, Ch. Morris. Because in their work ... the basic concepts of semiotics are defined, the differences between syntax, semantics and pragmatics are shown. ... The main information about the formation of linguistic pragmatics is given in the works of N.D. Arutyunova, E.V. Paducheva.³⁴

In Uzbek linguistics the scientific researches of Sh.Safarov, A.Nurmonov, N.Mahmudov, M.Khakimov, S.Boymirzaeva, D.Lutfullaeva, S.Rahimov and others are noteworthy.

The need to study the cognitive-discursive features of the text, in particular, the literary text and the issues of communicative-pragmatic analysis has become one of the current problems. As each work of art is created in the form of an artistic text that conveys the ideas and thoughts that the author wants to convey to the listener (reader), the collaboration of linguopoetics and linguopragmatics in the process of studying how the author's intentions are expressed opens the way for new researches.

Relationship of the research with the plans of research work of the higher educational institution where the dissertation is performed. The research is part of a long-term plan on "... " conducted at the Department of Uzbek Linguistics of Samarkand State University.

The purpose of the study. In the poetry of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo, the study of the linguopoetic and linguopragmatic nature and possibilities of language units that provide the individuality of poetic speech by identifying the factors of specific occurrence of general linguopoetic laws.

The tasks of the research:

- scientific-critical analysis and assessment of the state of study of the problem of the gradual development of linguopoetic and linguopragmatic research methods in Uzbek linguistics and methodology;

- to study the linguopoetic and linguopragmatic potential of language units that provide individuality in modern poetic discourse;

- To study the linguistic bases that define the art of poetry and the talent of the poet through the analysis of the peculiar poetic features of the poetry of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo;

- identification of factors of artistic and aesthetic realization of language units at the phonetic and lexical level, providing individuality of poetic speech;

- Determining the nature of the individuality of poetic speech through the study of their linguistic basis of poetic metaphors and syntactic figures.

³⁴ Hakimov M. Principals of Uzbek pragmalinguistics. - Tashkent: Akademnashr, 2013. - P. 81.

The object of research. The poetic works of Azam Oktam and Minhojiddin Mirza were taken as the main source of research. At the same time, in some places, the works of modern poets were referred to for comparison.

The subject of research is to determine the nature and possibilities of specific occurrences of general linguopoetic and linguopragmatic laws in the works of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo.

The methods of research. Methods of classification, description, semantic-stylistic, component, contextual, linguopoetic and linguopragmatic analysis were used to cover the topic.

The scientific novelty of the research is:

- The works of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo, representatives of Uzbek poetry formed under the influence of the social reality of the late twentieth century, were first analyzed from a linguopragmatic and linguistic-stylistic point of view;

- the concepts of linguopragmatics and linguopoetics were clarified;

- Different linguistic means in the poetic speech of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo - phonetic (alliteration, assonance), lexical means (paronomasia, phrase, proverb, adage); the stylistic possibilities of the means of artistic imagery, their role in ensuring the originality of poetic speech, have been highlighted;

- the linguistic position of artistic means of expression, such as metaphor, metonymy, allegory, analogy, adjective, repetition, antithesis, oxymoron, palindrome, wordplay, was determined; stylistic, pragmatic possibilities were identified;

- the role and place of proverbs, adage, phrases in ensuring the individuality and meaning of poetic speech and their variable application were studied on the example of the works of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo;

- In the poems of Azam Oktam and Minhojiddin Mirzo, it has been proved that lexical means such as semantic shades of words and variants of speech situation have artistic-pragmatic (hidden) meaning and linguopoetic essence.

Practical results of the research:

- the gradual development of linguistic research and its role in linguistics has been scientifically substantiated;

- Linguopoetic and linguopragmatic features of the works of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo were identified;

-- The conclusions drawn from the study of linguistic factors in the linguistic-speech dichotomy that provide art are based on the fact that they help provide important scientific and theoretical information for Uzbek linguistics and literary criticism, and also help to be a source in the organization of theoretical and practical courses on fiction, to improve textbooks and manuals, to help university students develop skills in analyzing the language of fiction;

The reliability of the research results is explained by the fact that the problem is clearly defined, methodological perfection, reliance on the works of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo in interpreting the factors that ensure the individuality of modern poetic discourse, and description, classification,

contextual, pragmatic analysis and statement in the form of a number of scientific articles and theses.

Scientific and practical significance of research results. The scientific significance of the research lies in the fact that this work serves to develop the concept of linguopoetic analysis of the Uzbek literary text and to create scientific literatures on such subjects as "Analysis of the literary text", "Philological analysis of the text", "Problems of the syntactic methodology of the Uzbek language", "Text linguistics", "Pragmalinguistics", "Psychology", and also contributes to the creation of monographs in the field of linguopoetics, linguistic stylistics, linguopragmatics and the improvement of textbooks.

The practical significance of the research is that the obtained scientific and practical materials can be used in the process of literary and linguistic education, in the organization of optional courses, seminars in the field of stylistics of Uzbek linguistics, speech culture, as well as in the analysis of literary texts. It can also be used to create materials for study guides and practical exercises.

Implementation of research results. On the basis of the measures taken to improve the spiritual and enlightenment system in the process of revealing the lingvopoetic and lingvopragmatic features of the poems of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo:

- Conclusions on the identification of lingvopoetic features of the poetry of poets were used in the fundamental project No. FA-F1-80 on the theme "Artistic interpretation of the problems of globalization and the image of the contemporary" (Reference of the Ministry of Higher and Secondary Special Education No. 89-03-552 dated January 30, 2021). The interpretations of many lexemes and terms have been improved based on the findings in the work;

- Lectures were given in the literary circle "Onajonim she'riyat (Poetry is my mother)" under the Writers' Union of Uzbekistan on the issues of artistic and poetic features of modern poetry, speech individuality, the expression of linguopoetic means in poetry (Reference of the Writers' Union of Uzbekistan (No. 01-03-19 \ 883 of October 30, 2020). The scientific results contributed to the formation and enrichment of views on the poetry of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo;

- Comments on the peculiarities of the poetry of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo were used in such programs and broadcasts as "Awakening", "Literary Process", "Education and Development", "Uzbek Poetry" (Reference of tele-radio channel the National Television and Radio Company of Uzbekistan "Uzbekistan" No. 04-25-1221 dated December 21, 2020). As a result, the content of the materials prepared for these TV and radio broadcasts has been improved, rich in scientific evidence.

Approbation of the results of the research. The results of this research were discussed at 3 international and 2 national scientific conferences.

Publication of the results of the research. Within the framework of the dissertation 16 scientific articles and reports and abstracts for scientific-practical seminars on linguopoetics, linguopragmatics, modern Uzbek poetry and creative style were prepared.

The structure and scope of the dissertation. The dissertation consists of an introduction, three chapters, a conclusion and a list of references. The total volume of the work is 139 pages.

MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

The introductory part of the study explains the relevance and necessity of the selected topic, describes the goals and objectives, objects and topics of research and its compliance with the priorities of science and technology in the country, reveals the scientific novelty and practical results of the research and the scientific and practical significance of the obtained results. The study also provides information on the application of research results in practice and the structure of published works and dissertations.

The first chapter of the work, entitled "Defining the factors of artistic and aesthetic realization of semantic-stylistic means in poetic discourse" consists of two parts. The first section of the chapter examines the problem of studying the linguopragmatic possibilities of language units that provide art.

The growing interest in semantic research has led to the formation of linguopragmatics. Pragmatics is derived from the Greek word *pragmos*, which means "work", "action". "... the scope of his research will be the study of the selection of linguistic units in the process of communication, their use and the impact of the units in this application on the participants of communication."³⁵

The term pragmatics was introduced to science by Ch.I. Morris in the 1930s and was extensively studied and developed by Ch.Pierce, W.James, R.Karnap, Wittgenstein, G.Klaus and others as an object of linguistic research.

In Uzbek linguistics N.Mahmudov, A.Nurmonov, M.Khakimov made the first researches in this direction, in recent years our scientists³⁶ such as Sh.Safarov, D.Lutfullaeva, S.Baymirzaeva, S.Rahimov carried out scientific and monographic researches revealing a number of scientific-theoretical bases of pragmatic analysis. Although significant progress has been made in Uzbek linguistics in the field of text research, the need to study the cognitive-discursive features of the text, communicative-pragmatic analysis is still relevant today. As a result of the extensive and comprehensive study of the theoretical issues of pragmatics in a monograph, there is a growing need to pay attention to the question of the pragmatic possibilities of the text, especially the literary text.

"The strategy of expressing communicative intention is a central issue in linguistic pragmatics. The speaker chooses this or that method of expression to express his inner purpose. The selection process is the object of the stylistic direction of linguistics. It is at this point that linguistic pragmatics collaborates with methodology."³⁷

³⁵ Sh.Safarov "Pragmalinguistics", 2009.

³⁶ Mahmudov N. "Semantic-syntactic asymmetry of simple sentences in Uzbek language", Nurmonov A., Mahmudov N. et al. "Semantic syntax of the Uzbek language", M. Hakimov "Pragmatic interpretation of the text in the Uzbek language".

³⁷ M. Hakimov, "Principals of Uzbek pragmalinguistics" 2013.

Therefore, the study of modern Uzbek literature, in particular, the formal and semantic changes in our poetry, based on a new approach- pragmatic analysis to the identification of linguistic and methodological aspects, its art, emotional-expressiveness, factors and means that provide the power of aesthetic influence will undoubtedly open up a wide range of opportunities for the coverage of linguopragmatic issues.

Since pragmatics is a separate branch of linguistics that studies the function of language signs in speech, a pragmatic approach to the analysis of literary texts allows the artist to find evidence that the artistic intention emerges in accordance with existing social and psycho-psychological laws.³⁸

The theory of discourse, which expresses the inner subjective psyche of man, is also the object of study of pragmatics.³⁹ Discursive activity is implied when analyzing the pragmatic features of a literary text. The study of the literary text, especially the content of the speech act in poetic works, the study of aspects of its occurrence directly related to the desire of the speaker (addressee) and the listener (addressee) to communicate can be a rich source for linguistics.

The second part of the first chapter is called "The proportion of the addressee and the addressee in the poetic discourse." In his poem, the poet expresses the feelings, inner experiences, thoughts, psychological and social views of the lyrical hero, this is the artistic information that the creative "I" wants to convey to the listener (reader) and the practical result of this information as a communicative act that affects the feelings of the listener was discussed. [see: M. Hakimov, Fundamentals of Uzbek language pragmatics].

M. Hakimov, expressing the linguistic views of IT Torsueva on the act of expression, states that expression is not a sentence itself, but the introduction of the term "expression" does not indicate the existence of word-level units in the language system, but also points out that there are general issues that do not fit into the scope of sentence syntax. [see: M. Hakimov, Fundamentals of Uzbek language pragmatics].

When it comes to the semantic structure of expression, it is important to focus on the views of the famous linguist Hoang Fe. Hoang Fe highlights the difference between the content of the aggregate verbal form and the presuppositional content in the semantic structure of the expression. Also, while the listener accepts the content of the expression given by the speaker in a clear communicative situation, the listener understands what the speaker means in the context of the verbal form. To do this, the listener must find the semantic conclusion "B" from the expression "A" specific to the speaker's speech.⁴⁰

The addressee (creator) creates the artistic text for the addressee (reader). If there is no addressee or does not understand, there is no need for the text at all. This means that the "life" of the text is with the interpreter.⁴¹ This means that "it is

³⁸ Safarov Sh. Pragmalinguistics. Monograph. - Toshkent, 2008. – P. 37.

³⁹ Mahmudov N., Nurmonov A. Theoretical grammar of the Uzbek language. Tashkent, 1995 10-11-p.

⁴⁰ Hoang F. Sentence Semantics. In the book: New in foreign linguistics. Issue XVI, M., 1985, p. 399-400.

⁴¹ M.Saidkhonov Literary text as a communicative tool // Uzbek language and literature, 2009, №5, 78-p.

not the existence of the text, but its perception by man that becomes the decisive factor."⁴²

*Она, кўндан сизни йўқлаб бормадим,
Қабрингиз бегаган, ҳойнаҳой, гуллар?!
Ўша чечакларга келар ҳавасим,
Мендан оқибатли ўғилдек улар... (Минҳожиддин Мирзо)
(Mom, I haven't seen you in a long time,
Your grave is decorated with flowers, isn't it ?!
I envy those flowers,
They are like a more sincere son than me ... (Minhojiddin Mirzo))*

In the description of the flowers in the graveyard by the phrase "They are like a more sincere son than me ", reading the dreamy phrase "I could not be a son like this flower" evokes an aesthetic feeling in the reader.

*Пиёда юриб, кўрдим,
жуда қизиқ ишларни.
Саксон йилки
бир ҳол бўлади такрор –
Тинмай нуқул отни мақтанар,
ҳамма эшак миниб юрганлар!... (Аъзам Ўктам, “Бобомнинг айтгани”)
(Walking I was,
Very interesting work.
For eighty years
The same thing has repeated –
Praises a horse
Everyone who rides a donkey! ... (Azam Oktam, "My grandfather said"))*

According to Hoang Fe, quoted above in this poetic text, if the meaning of the speaker's speech is "A", the listener will find the semantic conclusion "B" in the expression of this text: During my eighty-years-life, I have witnessed many times that people have become ungrateful. They do not give thanks for the blessings bestowed upon them, but they praise and strive for the better things than themselves that they do not exist at all. Such figurative sentences can be observed many times in the works of Azam Uktam.

Thus, the idea of the creator is "accepted" through the literary taste of the addressee, his sensitivity and feelings towards the comprehension of the word, the full understanding of the subtleties of the meaning of the word.

*Бу ҳовлида товук, хўроз бор,
Ит бор, мушук бор:
Билар, қилар бари ўз ишин.
Ўзларига энди бекалик –
Хуллас,
қичқирмасинлар,
бобилламасинлар,
сайрамасинлар... (Аъзам Ўктам, Келинсалом)*

⁴² H.Boltaboev "Systematic analysis in philological research" educational-methodical complex

(There are chickens, roosters in this yard,
There is a dog, there is a cat:
All of them know and do their own work.
They are a head for themselves
In short,
do not crow
do not bark
do not sing... (Azam Oktam, Greeting of a new bride))

The hidden meaning in this poem by Azam Oktam is shaped in a metaphorical way in order to achieve thoughtfulness. In the first part of the poem, the poet mentions chickens, roosters, dogs, cats. The purpose of which is for the new bride to not be accustomed to the negative qualities in this house — barking like a dog, crowing like a rooster, clucking like a chicken — by secretly imitating the humorous irony of having their own owners who do these actions. The understanding of this expression arises through the linguistic-cultural concepts and the senses of consciousness of the addressee.

The second chapter of the work, entitled "The Linguopoetic Nature of Linguistic Units at Different Levels, Ensuring the Individuality of Poetic Speech," also consists of two sections. By studying how a poet or writer uses the possibilities of language, it is possible to observe the process by which specific aspects of a particular artist's creative thinking emerge. Thus the perception of a work of art is accomplished through an understanding of the structure of language.

The first section of the second chapter, entitled "Phonetic Means", analyzes the artistic and aesthetic function of speech sounds, their potential as one of the leading means of ensuring the expressiveness and sensitivity of poetic speech.

In prose, expressiveness is ensured through phonetic methods such as stretching vowels, folding consonants, repeating sounds, mispronouncing words, adding or subtracting sounds.⁴³ In poetry, phonetic methods such as alliteration (repetition of consonants), assonance (repetition of vowels), gemination (folding consonants) are mainly used. In our work, alliteration and assonance, which are classified as manifestations of repetition, were analyzed among phonopragmatic means, taking into account the fact that the means of artistic imagery are based on a phonetic phenomenon.

Alliteration - is the repetition of the same consonant sounds in a poem, sentence, verse, and partly in the text of a prose work⁴⁴. In this regard, we consider the opinion of S. Umirova justified: "There are many answers to this question in scientific sources, and in most cases they repeat or complement each other and merge into one denominator under the concept of" repetition of consonant sounds in the text."⁴⁵ Also, "scientific sources on alliteration show that it is not limited to the repetition of the same sounds only. Therefore, this phenomenon should be

⁴³ Yuldoshev M. Principals of literary text and its linguopoetic analysis. - T.: FAN, 2007. - p. 52.

⁴⁴ Boboev T. Principals of Literary Studies. - Toshkent, 2002. - p. 455.

⁴⁵ Umirova S. Linguistic means and poetic individuality in Uzbek poetry (on the example of Osman Azim's poetry): Ph.D. (PhD) ... diss. - Samarkand, 2019. - p. 49

understood as a combination of similar sounds, such as d-t, z-s, which correspond to each other ...”⁴⁶

*Сени суйсалар ҳам, суймасалар ҳам,
сени деб куйсалар, куймасалар ҳам;
Дилингни билсалар, билмасалар-да,
тилингни билсалар, билмасалар-да –
Имкон бера билдинг яйраб юришга,
ва бунда беармон даврон суришга. (Аъзам Ўктам)*
(Whether they love you or not,
Whether they burn for you or not;
Whether they know your heart or not,
Whether they know your language or not -
You allowed them to walk around happily
And spend their time without unfulfilled wishes. (Azam Oktam))

Assonance is a means of enhancing expressiveness based on the repetition of the same vowels in poetic speech (relatively rare in prose), a special view of repetition at the phonetic level; gives tone to the poem, enhances the musicality⁴⁷. Assonance is one of the stylistic figures that creates melody as a result of the repetition of the same or similar vowels, and is widely used in poetry as a phonetic method that devotes tone and emotional-expressiveness to artistic speech.

*Кум тўлдирган бўлса кўзини,
Кўмагинга зор бўлса булоқ,
Мадад қўлин чўзиб ёрдам бер,
Яхшилик қил унга сен шу чоқ. (Минҳожиддин Мирзо)*
(If the sand fills its eyes,
If this spring needs your help
Extending hands help him.
Do him good at once. (Minhojiddin Mirzo))

Professor S. Karimov emphasizes that melody and consistency occur in the complete harmony of sounds. Indeed, in many places one can observe that alliteration and assonance come in a mixture.⁴⁸

*Куз. Кўройдин. Жим ўтирибман
ўти ўчган ўчоқ бошида.
Ўтиргандек бўлурман гўё
сокин юрагимнинг қошида. (Аъзам Ўктам)*
(Autumn. Blind moon. I sit quietly
The fire in the furnace was extinguished.
It is like I'm sitting down
Next to my calm heart. (Azam Oktam))

Although the sound "o" in both poems forms the phonostylistic center in Minhojiddin Mirzo's poem, the repetition of the consonant sounds k, q, b helped to create a calm tone. The harmony of the t consonants creates an important aesthetic

⁴⁶ Umirova S. There. - p. 52

⁴⁷ Quronov D. et al. Dictionary of Literary Terms. - T.: Akademnashr, 2010. -p. 39.

⁴⁸ Karimov S. Phonetic stylistics of the Uzbek language. - Samarkand, 2016. -p. 81.

harmony in the expression of the lyrical protagonist's depressed mood, while providing musicality with the sound of "ch 'o".

The second section of the second chapter, entitled "Lexical Means," explores the stylistic and pragmatic possibilities of paronyms, phrases, proverbs, and adages. Paronyms. Our observations show that the phenomena of paronyms and paronomasia in Uzbek linguistics have not been fully studied in the form of a monograph. Only in textbooks and manuals in the field of lexicology and methodology, some aspects are mentioned. In the works on literary theory, too, paronyms have been neglected, while the types of words according to the relation of form and meaning: synonyms, homonyms, antonyms have been studied as special lexical means.⁴⁹

The representation of paronyms as a play on words is called in linguistics by the term paronomasia, meaning that "the material source of paronomasia is in paronyms."⁵⁰ Bright stylistic dyeing is achieved by contrasting the paronyms. In particular, many folk proverbs and sayings are formed on such a basis. While in the witticism genre, word play using the formal and expressive similarity of words reflects the comic and pragmatic nature of witticism in Azam Uktam's poem this method reveals strong journalistic information⁵¹:

Рост кўринди оздек –

Кўшиб гапирди, ёзди.

Кўпиртирди: Зиёли

“Зиёли”га айланди.

(The truth seemed little -

He spoke and wrote by adding

Exaggerated: Intelligent

has become "harmful".)

It is through the pair of intellectuals and harmful in these verses that the phenomenon of paronomasia occurs, although these words are not used exactly as paronyms, they are based on the poet's individual approach. As the linguist M. Mirtojiev noted, it is impossible to say that any paronomasia should be caused by paronymy. [see: Lexicology of the Uzbek language] The above verses create a satirical effect by referring to the socio-political processes of the twentieth century, in which additions and superficial compliments abound. The transformation of the word intellectual into a word harmful gives the reader a vivid picture of the representation of individuals as the results of a society built on lies.

Stable compounds. In a work of art, especially in poetic verses, the appropriate use of phrases, proverbs, parables, and aphorisms is important and allows the writer or poet's thoughts to be expressed succinctly and concisely, to depict events and happenings, to create comparisons and imagery. Phrases, proverbs, and wise sayings are considered to be stable compounds.⁵²

⁴⁹ Boboev T. Principals of Literary Studies. - T., Teacher, 2002; Umurov H. Literature rules. - T.: Teacher, 2003.

⁵⁰ Lexicology of the Uzbek language. - Tashkent: Fan, 1981. - p. 56.

⁵¹ Dosmatov H. Linguistic stylistics of the Askiya text. -Tashkent: Fan, 2015. - p. 131

⁵² Yuldoshev M. Linguistic analysis of a literary text. - T., 2007. -p. 77.

Phrase. In the process of applying phrases, the poet or writer also achieves originality by discovering new semantic aspects of phrases that exist in the language in order to increase the effectiveness of speech. "In this way, folk expressions are refined and saturated with new subtleties of meaning."⁵³ We can see this in the following examples:

*Кўнглим, яна мендан кўнглинг қолдими,
Созинчим бағрингга титроқ солдими,
Кетган қалдирғочин топмай ҳисларим,
Яна ҳузурингга йиғлаб бордими?! (Минҳожиддин Мирзо)*
(My heart, are you disappointed in me again,
Did my longing make you tremble,
Couldn't find the gone swallow my feeling.
Again went to you crying? (Minhojiddin Mirzo)

Minhojiddin Mirzo, a singer of vivid emotions, managed to create a unique poetic expression by using a phrase that expresses human emotions in relation to the heart ("My heart, are you disappointed in me again?"):

*Дарахтларга осилган мурда –
Чайқалади заъфарон барглар.
Ичиқора бир тўп қаргалар
Эрта-ю кеч қишни дараклар.
Тўлиб кетар замин мурдага,
Йиғлолмайсан дардингни айтиб.
Тоқат қила олмай азага,
Кета бошлар турналар қайтиб. (Минҳожиддин Мирзо, “1937 йил
кузи”)*

(The corpse hung from a tree
The yellowed leaves sway.
Ill-wisher crows
Reporting on winter sooner or later.
The earth is filled with corpses
You won't be able to tell your pain and cry.
Unable to bear the grief
The crane begins to return. (Minhojiddin Mirzo, "Autumn of 1937")

In this short poem, the poet depicts the landscape of the years of repression with the image of nature in such a way that it is impossible not to admire the power of the word, the depth of art: yellowed leaves - corpses, crows - the tyrants of the time, cranes - like goodness. In the chain of metaphorical images, the phrase " ill-wisher " (with bad intentions, not doing good to others) is also very appropriate.

In the poems of the great poet Azam Oktam, emotions are not crushed, love, hate, pain and sorrow of the country are poured into the paper in a unified and fiery way, each poem is reminiscent of a piece of coal. Sometimes, in the process of analysis, it is necessary to study the poem as a whole, without the possibility of

⁵³ Йўлдошев М. Ўша жойда. –р.77-78

separating the language units from the poetic verses, "breaking" them into parts. This shows that the poet is an innate talent, that every poem is a part of his heart.

*Шу қора ер тушган чекимга,
Узолмадим кўнгилни ойдан.
Ҳасратидан тўйиб юпуннинг,
Ҳафсалам кўп нир бўлди бойдан....* (Аъзам Ўктам)

(The black earth is on me
I couldn't stop loving the moon
I am weary of the grief of the poor
I was disappointed from the rich... (Azam Oktam))

The poet Elparvar briefly and succinctly describes his experiences of the world and man in this poem with the phrases "the black earth is on me", "couldn't stop loving", "was disappointed".

The conciseness, amazing logical consistency in proverbs and sayings always fascinate people. How to use paromys has an individual character and depends on the aesthetic purpose of the creator, the skill of using language tools, the level of thinking. There are different views on the classification and description of stable compounds, in particular proverbs and sayings, which have been addressed in this chapter.

*Бошим қотди тагин кўп ёмон
Яна ёлғиз уфғ тортдим чуқур.
Етти ўлчаш экан-ку осон,
Қийин экан бир кесиш қурғур.* (Аъзам Ўктам)

(My head stiffened again, much worse
I sighed deeply alone again.
It's easy to measure seven,
It's hard to make a cutting edge. (Azam Uktam))

The poet Azam Uktam changed the form of the proverb "Seven measures, one cut" to "it is easy to measure, but difficult to cut." By using the adjective easy and difficult in contrast with the verbs to measure and to cut, the meaning is expanded and the phenomenon of contradiction (antithesis) also occurs. This creates a unique way of expression in the description of the state of the lyrical protagonist, creating a lyrical mood, imagining a situation that makes a person think.

*Кесмадилар эгилган бошни,
Оро кириб қолди
унинг жонига
ғилофдаги қилич – андиша.* (Аъзам Ўктам)

(Did not cut his bowed head
Saved his life
Sword in holster
- Sense. (Azam Oktam))

The poet perfectly absorbs the proverb "A bowed head is not cut by a sword" into four lines. In our opinion, the meaning of the proverb is not to praise the bowed head, which is constantly understood in the proverb, but rather to glorify the memory of the sense of sword, an original poetic finding in an organized form.

The first part of the third chapter of the dissertation, entitled "Linguopoetic and pragmatic possibilities of linguistic bases that form the means of artistic image", is entitled "The role of movements (tropes) in ensuring the individuality of poetic speech." It is important to study the linguistic nature of poetic analogies in modern poetic discourse, in particular, metaphor, metonymy, the artistic-aesthetic and semantic essence of satire, their grammatical and stylistic features.

Metaphor. "It is a metaphor to use words or phrases in a figurative sense, based on the similarity between things and events, in order to give figurative, expressive color to speech."⁵⁴ Metaphors are semantically divided into 3 groups: 1) ordinary metaphors; 2) animation; 3) synesthetic metaphors⁵⁵. These manifestations of metaphors can be seen in the works of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo:

The usual metaphor:

*Қалб бор манов ерда, унда бор тугун,
Сўзим хоҳ тушунма ва ё хоҳ тушун,
Сенга рост сўзлагим келяпти бугун,
Фаришта эмасдир даданг ҳам, Тумор. (Аъзам Ўктам)*
(There is a heart, there is a knot,
Don't understand or understand my word,
I want to tell you the truth today,
Your father is not an angel, Tumor. (Azam Oktam)

Within the semantic meaning of the word "knot" can be distinguished the following aspects of meaning: 1) born, 2) can be solved, 3) the sum of unnecessary things, 4) can be discarded. The lyrical protagonist, through the notion of a "knot in the heart," points out that the painful memories of a "tired," "abandoned" past, hidden behind the fourth meaning, are tormented, and "declares" the feeling of guilt. The phrase "Your father is not an angel" helps to make this clearer.

In a living metaphor, "Characters specific to man and living beings are transferred to natural phenomena, objects, and concepts."⁵⁶

Emotional coloring has been enhanced in the depiction of the situation through the creation of vivid metaphors such as "the wind has a nap", "the water rushes somewhere", "the willow washes its hair", "the flower dreams of a nightingale", "the basil reads a poem".

While the vivid metaphors in Minhojiddin Mirzo's lines evoke a lyrical mood, the images of nature written by Azam Oktam represent strong social and spiritual relations.

*Тегирмон шодланиб айтар ашула –
Тўлишган бугдойга қучоғи тўлар.
Уни ўйлай-ўйлай жонидан тўйган
Бугдойлар қовоғин очмасдан келар. ... (Аъзам Ўктам. "Пишиқчилик")*
(The mill sings with joy -
He embraces the stuffed wheat.

⁵⁴ Kungurov R. Principals of speech culture and methodology. –Т.: Teacher, 1992. –р. 97

⁵⁵ Yuldoshev M. Secrets of the word Cholpon. - Tashkent: Manaviyat, 2002. –P.73.

⁵⁶ Xudoyberdiyev E. Introduction to Literary Studies. - Tashkent: Sharq, 2008. - p. 107.

Were fed up with thinking about him

The wheat comes without opening the lid. ... (Azam Oktam. " Ripening period")

The logical substantiation of the metaphors in the combinations of "the joy of the mill", "the full wheat", "the wheat were fed up with", "The wheat comes without opening the lid. " ... attracts attention. In a **synesthetic metaphor**, an object-concept perceived by one sense organ is likened to, and approximated to, an object-concept perceived by another sense organ, and on this basis a portable meaning emerges. [M.Yuldashev. "Literary text"]

*Суратларни ўқийман, ичаман оҳанглари,
Кезиб харобаларни, бутлайман яра қалбни.* (АЪЗАМ ЎКТАМ)

(I read pictures, I drink melodies,

Wandering the ruins, I heal the wounded heart. (Azam Oktam)

While "tone" is a concept perceived by the sense of hearing, when the poet uses the word "drink" to describe it, he adds a new meaning, a vivid expression within the meaning of the nourishment of the soul.

I had not heard from him for so many years

On one side I found solace in my mournful heart. (Minhojiddin Mirzo)

The abnormality in the combinations of "drinking melodies" and "mournful heart. " and the "incorrectness" of the syntactic device create a synesthetic metaphor, which is the basis for the creation of an impressive expression.

Metonymy is also a phenomenon close to metaphor as one of the ways of meaning transfer in words. The lines of Minhojiddin Mirzo using metonyms that have not been observed before are noteworthy.

Йўқ, алдамаянман ўзимни ўзим,

Ишончим бор ҳали ҳаётдан маним.

Бир булбул умрини яшашим керак,

Қизгалдоқ остига киргунча таним. (МИНХОЖИДДИН МИРЗО)

(No, I'm not fooling myself,

I still believe in life

I have to live the life of a nightingale,

Until I get to under of the tulip. (Minhojiddin Mirzo)

The poet approaches the image of the tulip from different angles. In one place it appears as a symbol of spring elegance, in another it appears as a sad flower in the eyes of the lyrical hero.

It is in the verse "until I get to under the tulip" that metonymy is derived from the meaning of "a flower that grows in a graveyard."

Irony. "Dissatisfaction with the existing socio-philosophical, artistic and aesthetic views at a certain stage of national literature, the need to update the concept of the world and leads to an increase in irony in the works of some artists."⁵⁷ We can see the satirical expression created under the influence of such spiritual uprisings in the work of Azam Uktam:

Тили узун, оғзи полвон,

⁵⁷ Sheralieva M. On the irony of Uzbek prose in the 80s // Uzbek language and literature, 2002. - №1. – p. 40-43.

гарчи пайдо бўлди кечроқ:
сал кечикди - ёв қочди.
Дадил – дадил сўзлаётир,
Фақат... кетган душманнинг
қайтиши эҳтимолин назарда тутиб. (Аъзам Ўктам, “Ботир”)
 (Tongue long, mouth brave,
 Although it appeared later:
 A little late - the enemies run away.
 He speaks boldly,
 Just ... considering the gone enemy's
 Possibility of return. (Azam Uktam, "Brave")

The tone of the poem, the use of the phrase "long tongue", "mouth brave", which is characteristic of the style of speech, focuses only on the satirical meaning of many points (...) after the word. The title is also aimed at expressing the ideological purpose of the poem: it recalls the proverb "If the enemy escapes, the brave will increase."

The second section of the third chapter, entitled "Linguistic basis of the poetic use of syntactic figures", discusses the fact that these visual aids can be an important factor in creating a poetic work psyche, linguistic nature and melody, rhythmic expression.

In artistic speech, especially in poetry, analogy is also important in revealing imagery and imagery. "The purpose of any analogy should be to concretize concepts that are difficult to imagine, to define abstract concepts, to embody the most delicate aspects of things, events, actions in beautiful colors in the eyes of the reader."⁵⁸

This day is clear, the sky is different,
 As the eyelash in the eye, the guards are different. (Minhojiddin Mirzo)
 Or:
 The green grass is like your heart.
 Purple tulips are like sisters. (Minhojiddin Mirzo)

The clearness of the sky, the lash line of the guards, the resemblance of the grass to the heart, the resemblance of the tulip to the sister, are the special standards chosen by the poet.

Тандир – ювош дуоғўй кампир.
Тераклар саф тортган йигитлар,
Маккажўхорилар бир майдон аёл –
Йўргакланган бола қучоқлаб,
Шукр намозига сафланган. (Аъзам Ўктам)
 (Tandir (a type of oven) is a gentle prayerful old woman.
 The poplars are the young men lined up
 the maize are women who fit into one field
 Embracing a diaper child,
 Lined up for the prayer of thanksgiving. (Azam Uktam)

⁵⁸ Yuldoshev M. Principals of literary text and its linguopoetic analysis. - Tashkent, 2006. - p. 46.

The resemblance of the tandoor to the prayerful old woman is the poet's individual, mournful resemblance, the national spirit, the harmonious expression of the national color, and the emotional-expressiveness of the poem in dark colors.

Epithet. An Epithet that has its place among the means of artistic expression is "an artistic determinant of the imagery and expressiveness of the image-expression."⁵⁹

*Эй дарвеш ел, ҳолинг не деб сўрмадинг-а,
Ўлан айтган тўрғайлар, жим хўрсинасиз.* (Минҳожиддин Мирзо)

CONCLUSION

1. In Uzbek linguistics, attention has been paid to issues related to the language of fiction since the 1950s. While linguopoetic research has emerged on the basis of ideas about the compatibility of literary and linguistic fields, the question of the perception of artistic speech by the addressee creates a process of intersection of linguopoetics with linguopragmatics.

2. While each work of art is created in the form of an artistic text that conveys the ideas and thoughts that the creator wants to convey to the listener (reader), the examination of how the author's intentions are expressed on the basis of modern analytical methods of linguopoetics and linguopragmatics ensures the interdisciplinary integration.

3. The attractiveness, expressiveness, melody, and expressiveness of the Uzbek language are clearly demonstrated through artistic speech, especially poetic speech. The study of linguistic factors of creative skill in the reflection of reality in the poetry of the next decades is one of the current issues of Uzbek linguopoetics and linguopragmatics.

4. The need for scientific and critical analysis and evaluation of modern Uzbek literature, in particular, the formal and semantic changes of our poetry, linguistic and methodological aspects, its art, its emotional-expressiveness, factors and means providing the power of aesthetic influence requires to carry out fundamental researches based on the poetic reasons and the materials of literary language.

5. The study of the linguopoetic and linguopragmatic features of the poetry of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo in modern poetic discourse serves for a deeper understanding and description of the linguistic possibilities and speech activity of the Uzbek language.

6. In order to achieve the originality of the artistic content in poetic speech, the creator strives to find new ways of expression. It is because of this creative and spiritual need that different methods of expression are created and the possibilities of expression of poetry develop. The effectiveness of such methodological research has been proved by the work of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo.

7. Aesthetic views of Azam Uktam, somewhat different from the traditional stereotypes of realism, national traits in figurative images, created in the artistic thought of the poet, striving to achieve a rich meaning with his poetic language,

⁵⁹ Boboev T. Principals of Literary Studies. T., Uzbekistan, 2002 332-p.

caring for the nation, showing sympathy for suffering people is reflected in appropriate forms in the image of the struggling lyrical hero.

8. In poetic speech, phonetic means, including alliteration and assonance, play an important role in the task of further distinguishing, emphasizing a word, image, or subject, which is important for the expression of content in the thought of the creator. Alliteration occurs not only within the repetition of the same sounds, but also through the harmony of similar sounds, such as d-t, z-s, which correspond to each other.

9. In the poetry of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo, the phonetic, lexical and syntactic forms of repetition served an occasional methodological function, served to increase the emotional sensitivity of the poetic speech and acquired a linguopoetic essence.

10. While the repetition of sounds in Minhojiddin Mirzo's poem creates a quiet melody, while in Azam Uktam's poems it provides phonetic repetition and creates an important aesthetic harmony that reflects the changing mood of the lyrical hero.

11. In Uzbek linguistics, the phenomena of paronymy and paronymy have not yet been fully monographed scientifically. In the works of Azam Oktam, the forms of paronymy created on the basis of the poet's individual approach have become a poetic means of demonstrating his creative skills. There is a need to create a perfect dictionary of paronyms with the demands of the times

12. In the works of Azam Oktam and Minhojiddin Mirzo, phrases also served as an important lexical unit to provide imagery, to express the artistic and aesthetic purpose in bright colors, to explain the content in a concise and unique poetic language.

13. The slanders, satirical images used in Azam Oktam's work are aimed at telling about the injustices in the society. The poet used folk proverbs and sayings as an effective and bright factor for this purpose.

14. Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo's skill in using tropes such as metaphor, metonymy, satire, and syntactic figures such as analogy, epithet, repetition, antithesis, oxymoron, palindrome, word play serve to strengthen the poetic meaning of the text, to give the lyrical hero's mood, his worldview and spirit and to serve the individuality of poetic speech.

15. Our analysis of poetic speech patterns and language units and the unique poetic findings of Azam Uktam and Minhojiddin Mirzo confirm that the semantic and stylistic possibilities of the Uzbek language are limitless.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.03.30.12.2019.Fil.02.03 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ
УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ САМАРКАНДСКОМ
ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

САМАРКАНДСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

БУТУНБАЕВА ТУМАРИС АЗАМЖОНОВНА

**ЯЗЫКОВЫЕ ОБЕСПЕЧЕВАЮЩИЕ ИНДИВИДУАЛЬНОСТЬ В
СОВРЕМЕННОМ ПОЭТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ (НА ПРИМЕРЕ
ПОЭЗИИ А.УКТАМ И МИНХОЖЖИДИН МИРЗО)**

10.00.01 - Узбекская литература

**АВТОРЕФЕРАТ ДИССЕРТАЦИИ
ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ (PhD) ПО ФИЛОЛОГИЧЕСКИМ НАУКАМ**

Самарканд - 2021

Тема диссертации доктора философских наук зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан под номером B2018.3.PhD/Fil480

Докторская диссертация защищена в Самаркандском государственном университете. Автореферат диссертации доступен на трех языках (узбекский, русский, английский) на сайте Ученого совета www.samdu.uz и информационно образовательном портале «Ziyonet» www.ziyonet.uz.

Научный руководитель: Сайфуллаева Раъно Рауфовна
доктор филологических наук, профессор.

Официальные оппоненты: Элтазаров Жулибой Донабоевич
доктор филологических наук, профессор
Йулдашев Маъруфжон Мухаммаджонович
доктор филологических наук, профессор

Ведущая организация: Ферганский государственный университет

Защита диссертации состоится 31 июля 2021 года в 10 часов на заседании Научного совета DSc.03.30.12.2019.Fil.02.03 по присуждению ученых степеней при Самаркандском государственном университете (Адрес: 140104, город Самарканд, Университетский бульвар, дом 15. Тел: (8366) 239-11-40, 139-18-92; факс; (8366) 239-11-40; e-mail; rektor@samdu.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Самаркандского государственного университета (Зарегистрирован за номером 37). (Адрес: 140104, город Самарканд, Университетский парк, дом 15. Тел: (8366) 239-11-40, 139-18-92; факс; (8366) 239-11-40; e-mail; rektor@samdu.uz).

Автореферат диссертации разослан "19" июля 2021 года.
(Протокол рассылки от 19 июля 2021 года за номером 98).

М.К. Мухиддинов
Председатель научного совета по
присуждению ученых степеней,
доктор филол. наук

Х.А. Асланова
Секретарь научного совета по
присуждению ученых степеней,
доктор филол. наук по философии

А.Э. Маматов
Заместитель председателя научного семинара
при научном совете по присуждению ученых
степеней, доктор филол. наук,

ВВЕДЕНИЕ (аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Целью исследования является изучение лингвопоэтической и лингвопрагматической природы и возможностей языковых единиц, обеспечивающих индивидуальность поэтической речи, путем выявления факторов специфического проявления общих лингвопоэтических законов в поэзии Азама Уктама и Минхожиддина Мирзо.

Объектом исследования является поэтические произведения Азама Уктама и Минхожиддина Мирзо.

Предметом исследования является определение природы и возможностей конкретных проявлений общих лингвопоэтических и лингвопрагматических законов в творчестве Азама Уктама и Минхожиддина Мирзо.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

в ходе исследования проведено сравнение произведений Азама Уктама и Минхожиддина Мирзо, представителей узбекской поэзии, сформировавшейся под влиянием социальных реалий конца XX века, и выявлены лингвопрагматические и лингвостилистические особенности;

выявлены стилистические возможности художественных средств изображения, их роль в обеспечении своеобразия поэтической речи; а также различные языковые средства в поэтической речи Азама Уктама и Минхожиддина Мирзо - фонетические (аллитерация, ассонанс), лексические средства (парономазия, фраза, пословица, сказка);

раскрываются стилистические и прагматические возможности лингвистической позиции метафоры, метонимии, иронии, аналогии, прилагательного, повторения, антитезиса, оксюморон, палиндрома, игры слов как лингвопоэтической особенности стихотворений поэтов;

роль и место пословиц, сказок, фраз в обеспечении индивидуальности и содержания поэтической речи, а также их вариативное применение доказывается на примере творчества этих поэтов;

в стихотворениях Азама Уктама и Минхожиддина Мирзо доказано, что лексические средства, такие как смысловые оттенки слов, варианты речевой ситуации, приобретают художественно-прагматический (скрытый) смысл и лингвопоэтическую сущность.

Внедрение результатов исследований. На основе принятых мер по совершенствованию духовно-просветительской системы в процессе выявления лингвопоэтических и лингвопрагматических особенностей стихов Азама Уктама и Минхожиддина Мирзо:

выводы по выявлению лингвопоэтических особенностей поэзии поэтов использованы в фундаментальном проекте ФА-Ф1-80 «Художественное осмысление проблем глобализации и современный образ» (Справка Министерства высшего и среднего специального образования № 89-03-552 от 30 января 2021 г.). На основе результатов работы была улучшена интерпретация многих лексем и терминов;

в литературном кружке «Онажоним шерият» (Матушка поэзия) Союза писателей Узбекистана были прочитаны лекции по вопросам художественно-поэтических особенностей современной поэзии, индивидуальности речи, выражения лингвопоэтических средств в поэзии (справочник Союза писателей Республики Узбекистан № 01-03-19\883 от 30 октября 2020 г.). Полученные научные результаты способствовали формированию и обогащению взглядов на поэзию Азама Уктама и Минхожиддина Мирзо;

Комментарии об особенностях поэзии Азама Уктама и Минхожиддина Мирзо были использованы в таких программах и радиопередачах, как “Бедорлик”, “Адабий жараён”, “Таълим ва тараққиёт”, “Ўзбек шеърляти” (Справка Национальной телерадиокомпании “Узбекистан” № 04-25-1221 от 21 декабря 2020 г.). В результате содержание материалов, подготовленных для этих теле- и радиопередач, было улучшено и обогащено научными данными.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, выводов по главам, заключения, списка использованной научной и художественной литературы. Основной объем диссертации составляет 139 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
LIST OF PUBLISHED WORKS
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ

I бўлим (I part; I часть)

1. Butunbaeva T. The integration of words and dances in poetic discourse// Journal of Critical Reviews. – Kuala Lumpur, Malaysia, 2020. Vol:7, Issue:12. - P.994-999. (№3. Scopus).

2. Butunbaeva T. A metaphor in the poetry of Azam Uktam and Minkhojiddin Mirzo// East European Science Journal. №2 (54), 2020 part 2. Warsaw, Poland 2020. – P. 41-43.

3. Бутунбаева Т. Аъзам Ўктам шеърятининг айрим тил хусусиятлари // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2012. – № 4. – Б. 90-92.

4. Бутунбаева Т. Аъзам Ўктам ва Минхожиддин Мирзо шеърятидаги ўхшатишлар // “Сўз санъати” халқаро журнали. – Тошкент, 2020. – №5. –Б. 25-28.

5. Бутунбаева Т. Аъзам Ўктам ва Минхожиддин Мирзо шеърларида адресант ва адресат мутаносиблиги // ЎЗА. – Тошкент, 10.02.2020. – Б. 30-37.

6. Бутунбаева Т. Аъзам Ўктам ва Минхожиддин Мирзо шеърятида такрор // ЎЗА. – Тошкент, 29.08.2020. – Б. 228-237.

7. Butunbaeva T. Lingvopoetik features of the poetry of Azam Uktam and Minkhojiddin Mirzo // Materialien der XVI internationalen wissenschaftlichen und praktischen konferenz wissenschaft ohne grenzen – Berlin, Wissenschaft und Bildung GmbH, 2020. Volume 20. – P.53-55.

8. Бутунбаева Т. Бадий асарларда персонаж нутқининг фонетик ўзига хослиги // Малака ошириш тизимида интеграция ва инновацион тафаккур уйғунлиги масаласи: муаммо ва ечимлар. Халқаро илмий-амалий онлайн конференцияси материаллари. – Қарши, 2020. – Б. 773-776.

9. Бутунбаева Т. Минхожиддин Мирзонинг “Тановор” шеъри таҳлили // Ўзбекистонда рақс санъати ривожини ва истиқболлари: ижтимоий жараёнлар. II Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Тошкент, 2019. – Б. 116-118.

10. Бутунбаева Т. Бадий матнда Ҳазрат Навоий образини // Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг микросидаги илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент, 2018. – Б. 86-91.

II бўлим (II part; II часть)

11. Аъзам Ўктам. Осмон яқин... Шеърлар. Нашрга тайёрловчи Тумарис Бутунбаева. – Тошкент: “ABU MATBUOT-KONSALT”, 2011.

12. Аъзам Ўктам. Тўмарис билан суҳбат. Шеърлар. Нашрга тайёрловчи Тумарис Бутунбаева. – Тошкент: Muharrir, 2019.

13. Аъзам Ўктам. Кўкдан ёғилган нурлар. Шеърлар. Нашрга тайёрловчи Тумарис Бутунбаева. – Тошкент: Adabiyot, 2021

14. Бутунбаева Т. Алам тутказар қалам // Ўзбек тилшунослиги мамлакатимиз инновацион тараққиёти кўзгусида. Илмий мақолалар тўплами. – Тошкент, 2011. – Б. 185-189.
15. Бутунбаева Т. Бир асар тарихи // Шарқ юлдузи. – Тошкент, 2018. – №12. – Б. 128.
16. Бутунбаева Т. Дийдор ҳақида / Ижод олами. – Тошкент, 2019. – №5. – Б. 5.
17. Бутунбаева Т. Лисоний бирликларнинг эстетик функцияси // Филология ва маданият масалалари. Илмий мақолалар тўплами. – Карабук, 2019. – Б. 716-721.
18. Бутунбаева Т. Язык поэзии Аъзам Уктама // Аъзам Ўктам ижоди бадиияти. Халқаро илмий-амалий онлайн конференция материаллари. – Андижон, 2020. – Б. 329-331.
19. Бутунбаева Т. Аъзам Ўктам шеърлятида эпитет // Аъзам Ўктам ижоди бадиияти. Халқаро илмий-амалий онлайн конференция материаллари. – Андижон, 2020. – Б. 323-325.
20. Бутунбаева Т. Шеърлятда барқарор бирикмаларнинг ўрни // Филология ва маданият масалалари. Илмий мақолалар тўплами. – Карабук, 2020. – №2. – Б. 204-207.

Автореферат Самарқанд давлат университетининг “СамДУ илмий ахборотномаси”
таҳририятида таҳрирдан ўтказилди (17.07.2021).

2021 йил 19 июлда босишга рухсат этилди:
Офсет босма қоғози. Қоғоз бичими 60×84_{1/16}.
“Times” гарнитураси. Офсет босма усули.
Ҳисоб-нашриёт т.: 3,0. Шартли б.т. 2,5.
Адади 100 нусха. Буюртма №19/07.

СамДЧТИ нашр-матбаа марказида чоп этилди.
Манзил: Самарқанд ш, Бўстонсарой кўчаси, 93.